

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 23 JUNI 1965 - No. 2496

ALLE VORMEN VAN KAPITAAL-
EN RENTEVERZEKERING

de is uw
vertrouwen waard!

SCHIEDAM - TEL. 010 - 26 93 04

lid van de groep

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

MINISTERIE VAN LANDBOUW EN VISSERIJ

Cultuurtechnische Dienst - Centrale Directie
Bij de hoofdafdeling Financiële, Administratieve en
Beheerszaken wordt gevraagd een

**doctorandus
in de economie**

voor de behandeling van vraagstukken op het gebied van de administratieve en interne organisatie, met name ten aanzien van de toepassingsmogelijkheden van elektronische apparatuur bij de verwerking van administratieve gegevens. De voorkeur gaat uit naar gegadigden die de leeftijd van 35 jaar nog niet bereikt hebben en over ervaring op het aangegeven werkterrein beschikken.

Afhankelijk van leeftijd en ervaring zal aanstelling geschieden in de rang van referendaris 2e klasse c.q. referendaris (salarisgrenzen van f. 889,— tot f. 1.639,— per maand excl. 5,3% huurcompensatie). A.O.W.-premie voor Rijksrekening.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de Directeur van de Cultuurtechnische Dienst, Maliebaan 21, Utrecht.

What's WOT?

Een boekuitgave, beter: een losbladige uitgave. Met daarin: de tarieven van de omzetbelasting op verrichte diensten. De tarieven voor geleverde goederen. De tarieven bij invoer. Idem bij levering door handelaar of fabrikant. Ook bij uitvoer de teruggaafpercentages. En natuurlijk ook de letterlijke tekst van de Wet op de Omzetbelasting met alle tussentijdse wijzigingen. WOT is dan ook het

Woordenboek Omzetbelasting Tarieven

Voor f 15,90 twee bandjes op handig formaat, waarin u alle O.B.-vragen maar even voor het naslaan hebt. En (belangrijk!)... alle wijzigingen in de tarieven worden u onmiddellijk toegezonden. Snel bestellen onder nr. E 884 bij

N. SAMSOM NV ALPHEN AAN DEN RIJN
(01720) 26 01

Ook verkrijgbaar via de boekhandel

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut
Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010) 23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Prieledreef 1, Dilbeek.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland f. 36,50 (studenten f. 25) per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Advertentie-tarief: f. 0,40 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,80 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers;
P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Nederland grootste sigarenexporteur op Duitse markt

Tabakshandel in Bremen stagneert

Op de Indonesische tabakmarkt in Bremen duiken opnieuw geruchten op, dat Djakarta toch serieus overweegt de markt voor Indonesische tabakken weer naar Amsterdam over te plaatsen. Een dergelijke maatregel zou rond de jaarwisseling van 1966/67 kunnen worden genomen, als de contracten tussen de „BPU-PN Tembakau” en de Duits-Indonesische Tabakhandelsmaatschappij, waarachter praktisch vier grootimporteurs uit Bremen staan, aflopen.

Deze geruchten doen de ronde op een tijdstip, dat in beurskringen gewag wordt gemaakt van een groeiend tekort aan zand- en dekblad, geringere aanvoeren en stijgende prijzen. Het maartaanbod beperkte zich dit jaar tot 12.624 balen, die 7 mln. mark opbrachten. Er is gedurende het eerste kwartaal van dit jaar een achterstand ontstaan, die men in Bremen moeilijk zal kunnen inhalen. Deze gang van zaken baart beurskringen des te meer zorgen, omdat de tabakshandel in Bremen reeds enkele jaren stagneert.

De opbrengst bleef in 1964 8 mln. mark beneden het peil van 1963, toen 92.053 balen werden omgezet, die 134 mln. mark opbrachten. Daartoe behoorden 29.741 balen Sumatra, 11.211 balen Vorstenlanden en 52.101 balen Besoeki, terwijl onderhands nog verschillende Indonesische tabaksoorten ten bedrage van 20 mln. mark werden verkocht. Zo schommelt de totale omzet rond de 150 mln. mark, van welk bedrag alleen de Sumatra-soorten de helft voor hun rekening nemen. De vraag naar duurdere kwaliteiten is gestegen, welk verschijnsel zich ook nu weer voordoet. Gegadigden hiervoor zijn vooral Engeland, Nederland, Zweden en Duitsland zelf.

Ten gunste van een verplaatsing pleit de omstandigheid, dat de Duits-Indonesische Tabakhandelsmaatschappij er nog steeds niet in is geslaagd aan de tabakshandel een werkelijk internationaal karakter te verlenen. Zij is te eenzijdig georiënteerd, welk tekort zich in schaarse jaren weliswaar minder doet gevoelen dan in jaren met grote oogsten, maar het blijft toch een handicap, waarmede de producenten rekening moeten houden.

Aan de andere kant mag men bij de beoordeling van deze kwestie niet uit het oog verliezen, dat de Bondsrepubliek de grootste sigarenproducent binnen de E.E.G. is en zodoende ook de meeste tabak verwerkt. In het afgelopen jaar werden 4,09 mrd. sigaren omgezet, hetgeen ten opzichte van 1963 een stijging betekent van 8 pCt. Tevens vertoonde ook de export een toename van 10,12 tot 12 mln. stuks. De belangrijkste afnemers waren Frankrijk (4 mln.), Italië, Nederland, België/Luxemburg en de Verenigde Staten. In dit verband dient echter te worden opgemerkt,

dat de sigarenexport van Nederland en België naar de Bondsrepubliek eveneens flink omhoog ging. Inclusief West-Berlijn bedroeg hun export 4,9 resp. 2 mln. stuks. Zij beheersen de Duitse markt van importsigaren. Cuba en Brazilië spelen daartegenover geen enkele rol meer.

De omstandigheid, dat de import vlugger toeneemt dan de export, verandert echter niets aan het feit, dat de Bondsrepubliek volgens Duitse gegevens alleen al meer sigaren produceert dan de overige E.E.G.-landen tezamen en dus een belangrijk afzetgebied voor tabakken vormt. Dit is bij de beoordeling van Bremen als tabakmarkt een factor van betekenis, hetgeen nog te meer klemmt, indien men in het oog houdt, dat zowel de handel als de verwerking hoofdzakelijk in enkele grootbedrijven is geconcentreerd. Deze grootbedrijven hebben een dominerende positie verworven, die nog stelselmatig wordt uitgebreid.

Er bestaan in de Bondsrepubliek en West-Berlijn 399 sigarenfabrieken met 35.000 werknemers. Het aantal bedrijven verminderde sinds 1963 met 23 pCt., terwijl het marktaandeel van de grootondernemingen gelijktijdig toenam. Fabrieken met een productie van 50 mln. sigaren per jaar, beheersen 66,5 pCt. van de markt. Daartegenover hebben 255 van de 399 producenten gezamenlijk slechts een marktaandeel van 1,4 pCt. Bij rooktabak liggen deze verhoudingen voor de grootbedrijven nog gunstiger. Fabrieken met een jaarlijkse omzet van 20 ton hebben een marktaandeel weten te verwerven van 84,3 pCt. De concentratie in de sigaren- en rooktabakindustrie is dus bijzonder sterk en het ligt in de lijn van de verwachting, dat deze nog grotere vormen zal aannemen.

Inmiddels is de veronderstelling onjuist gebleken, dat verschillende rapporten over de nadelige invloed van het sigarettenroken op de gezondheid het verbruik van sigaren en rooktabak sterker dan normaal zouden bevorderen. Het verbruik van sigaretten is desondanks gestegen en er worden geen verschuivingen van betekenis plaats. Dit kan men indirect ook afleiden uit het feit, dat de grote sigaar in de prijsklasse van 30 tot 40 pfennig 34 pCt. van de omzet vertegenwoordigt. Deze kwaliteiten worden vrijwel uitsluitend door steevaste sigarenrokers gekocht en niet door personen, die overwegend sigaretten roken. De omzet van cigarillo's en rooktabak is procentueel weliswaar iets sterker gestegen dan van sigaretten, maar van een omwenteling in het rokersverbruik kan toch geen sprake zijn. De meeste sigarettenrokers geven het roken van sigaar of pijp na korte tijd weer op.

Berlijn.

L. J. M. VAN DEN BERK.

INHOUD

Blz.	Blz.
571	Ingezonden stuk:
572	Europese boutade, door R. P. Simons Cohen met een naschrift van Drs. D. van der Werf 582
575	Boekbespreking:
578	Drs. G. J. Aeyelts Averink en Drs. P. E. V. de Bruin: Reclame-Research, bespreking door J. Stapel 583
580	Geld- en kapitaalmarkt, door Prof. Dr. C. D. Jongman 585
Nederland grootste sigarenexporteur op Duitse markt, door L. J. M. van den Berk.....	
De produktiviteit van de Nederlandse economie, door Drs. J. N. F. Bakker.....	
De toekomst van de landbouwarbeid, door Ir. G. A. van Houten met een naschrift van Dr. A. Maris.....	
Engeland, de E.E.G. en de E.F.T.A. (I), door Drs. J. van der Leeden.....	
Verkort jaarverslag van de Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut over 1964.....	

Uit verschillende recente onderzoeken is gebleken dat ons land ondanks de relatief grote investeringsinspanning en de sterke toename van de beroepsbevolking in de afgelopen jaren, er niet in is geslaagd een daarmee in overeenstemming zijnde jaarlijkse procentuele groei van het inkomen te behalen. Oorzaken hiervan zijn de betrekkelijk hoge marginale kapitaalcoëfficiënt alsmede het achterblijven van de groei van de arbeidsproductiviteit. Hiervoor zijn verschillende incidentele oorzaken aan te voeren, die partieel het tegenvallen van de groei kunnen verklaren. De indruk overheerst echter dat daarnaast tevens algemene oorzaken een rol moeten hebben gespeeld, waarbij in het bijzonder kan worden gedacht aan de loonpolitiek. Deze heeft waarschijnlijk minder produktieve produktiemethoden en daarmee een achterblijven van de groei van de binnenlandse markt in de hand gewerkt.

De produktiviteit van de Nederlandse economie

Het jaar 1964 is voor vele Nederlandse economisten ongetwijfeld een belangwekkende periode geweest. De dreiging van de gevolgen van de loonexplosie deed velen de adem inhouden; het leek immers onwaarschijnlijk dat deze zonder noemenswaardige moeilijkheden kon worden verwerkt. Uitgaande van de verwachtingen diende rekening te worden gehouden met een belangrijk tekort op de betalingsbalans, een daling van het groeitempo van de export, een daling van de winsten van de ondernemingen en een sterke stijging van het prijspeil, zelfs indien men de omstandigheid in aanmerking nam dat de stijging van het loonpeil deels zou leiden tot het „wit” maken van voorheen „zwarte” lonen, m.a.w. geen invloed kon hebben op de uitkomsten van het economisch proces.

In plaats daarvan zien wij een tekort op de betalingsbalans optreden, dat veel geringer is dan werd verwacht, een aanhoudend sterke groei van de export, een stijging van de winsten van vele ondernemingen en een meegevallen stijging van het prijspeil. Bij de sterke vergroting van het volume van de consumptie en de investeringen moet deze gang van zaken automatisch tot de conclusie voeren, dat het bruto nationaal produkt sterk moet zijn gestegen. De groei van het bruto nationaal produkt blijkt inderdaad groter te zijn geweest dan ooit tevoren (7,5 pCt.).

Dit leidt als het ware vanzelf tot de vraag, hoe deze stijging, mede gezien in het licht van de prognose van het C.P.B., mogelijk is geweest. De vergroting van de produktie als gevolg van betere weersomstandigheden en inschakeling van meer arbeidskrachten kan uiteraard een deel van de toegenomen groei van het bruto nationaal produkt verklaren, doch het is gebleken dat in de industrie tevens een zeer belangrijke stijging van de produktie per arbeider is opgetreden. Dit is alleen verklaarbaar indien de Nederlandse industrie beschikt heeft over een niet onbelangrijke overcapaciteit, zodat door een betere bezetting en grotere efficiency de produktiviteit sterk kon worden verbeterd.

Dit is m.i. ook het geval geweest. Het is geen publiek geheim dat vele ondernemers, in anticipatie op de toekomstige vraag, in de jaren vóór 1964 ertoe zijn overgegaan arbeidskrachten „op te potten”, terwijl ook het produktie-apparaat niet steeds volledig bezet was. De sterke stijging van de vraag, die mede als gevolg van de loonexplosie optrad, kon dan ook leiden tot een sterke uitbreiding van de produktie en, in mindere mate dan werd gevreesd, tot een stijging van de prijzen en de import.

De vraag is nu gewettigd in hoeverre dit verschijnsel in

1965 en volgende jaren kan worden herhaald. Hoe groot is m.a.w. de thans nog aanwezige elasticiteit van het produktie-apparaat in ons land? In dit verband is het interessant de resultaten van een onlangs verschenen studie van de Verenigde Naties in de beschouwingen te betrekken ¹⁾.

In tabel 1 zijn wat betreft de E.E.G.-landen en het Verenigd Koninkrijk de volgende gegevens samengevoegd:

kolom 1: samengesteld jaarlijks groeipercentage van 1949-1959 van het bruto nationaal produkt (West-Duitsland 1950-1959);

kolom 2: idem van de actieve beroepsbevolking (West-Duitsland, Italië en Luxemburg 1950-1959);

kolom 3: idem van de arbeidsproductiviteit;

kolom 4: bruto investeringen in procenten van het bruto nationaal produkt van 1949-1958 in constante prijzen (West-Duitsland 1950-1958, Luxemburg 1952-1958);

kolom 5: marginale kapitaalcoëfficiënt (ICOR) 1949-1958 in constante prijzen;

kolom 6: marginale kapitaalcoëfficiënt gecorrigeerd voor de gemiddelde toename van de arbeidsproductiviteit (ICOR-L) 1949-1958 in constante prijzen.

TABEL 1.

	1	2	3	4	5	6
West-Duitsland	7,4	1,6	5,7	24,2	3,3	4,2
Italië	5,9	1,1	4,8	21,9	3,7	4,6
Nederland	4,8	1,2	3,6	25,0	5,2	6,9
Frankrijk	4,5	0,1	4,3	20,6	4,6	4,8
Luxemburg	3,8	0,8	3,0	23,7	6,2	7,9
België	3,0	0,3	2,7	16,9	5,6	6,2
Ver. Koninkrijk	2,4	0,6	1,8	16,1	6,7	8,8

N.B. Door afrondingsverschillen is de som van de percentages in kolom 2 en 3 niet steeds gelijk aan het in kolom 1 genoemde percentage.

Uit bovenstaande cijfers blijkt dat ons land, ofschoon het in vergelijking tot de in de tabel genoemde landen zich relatief de grootste investeringsinspanning heeft getroost, en hoewel de groei van de actieve bevolking na West-Duitsland de grootste is geweest, toch niet meer dan een middelmatig groeipercentage van het inkomen heeft weten te behalen. Oorzaken hiervan zijn de hoge ICOR en de tegenvallende groei van de arbeidsproductiviteit, hetgeen duidelijk tot uitdrukking komt in kolom 3 en 5. Wij bevinden ons wat dit betreft in het „slechte” gezelschap van

¹⁾ United Nations: „Some factors in economic growth in Europe during the 1950's”, Genève 1964.

landen als Engeland, dat zoals bekend sinds de tweede wereldoorlog voortdurend met stagnatieproblemen te kampen heeft gehad ²⁾ en België, dat in sterke mate worstelde met een verouderde produktiestructuur en de daarmee samenhangende omschakelingsperikelen ³⁾. In hoeverre kunnen wij ons nu beroepen op uitzonderlijke omstandigheden, die ons teleurstellend „groeiëgedrag” kunnen verklaren?

In de eerste plaats is het denkbaar dat de betrouwbaarheid van de statistieken in twijfel kan worden getrokken. Hiermee komt men echter niet ver. Hoewel het nog niet mogelijk is geweest verschillen in interpretatie van de regels ter uniformering van de statistieken geheel weg te nemen, kunnen deze op het uiteindelijke resultaat van de berekeningen niet veel invloed hebben gehad. Hill ⁴⁾ heeft met behulp van door de O.E.C.D. samengestelde statistieken multipale regressiecoëfficiënten berekend, welke het verband weergeven tussen de groei van het bruto nationaal produkt per hoofd der actieve bevolking en de bruto investeringen in de landen van de O.E.C.D., waarbij hij komt tot de volgende verschillen tussen gerealiseerde en „normale” procentuele groei van het bruto nationaal produkt per hoofd der actieve bevolking. Zijn onderzoek betrof de jaren 1954-1962.

TABEL 2.

	gerealiseerde groei	„normale” groei	verschil
West-Duitsland	4,50	4,21	0,29
Italië	4,33	3,27	1,06
Nederland	2,89	4,18	- 1,29
Frankrijk	4,74	3,11	1,63
België	2,39	2,92	- 0,53
Ver. Koninkrijk	1,87	3,05	- 1,18

Ook hier springt ons land er dus uit met een ongunstig resultaat, afgeleid met behulp van andere statistieken die een andere periode omvatten dan die welke in het onderzoek van de Verenigde Naties zijn toegepast.

Een tweede mogelijkheid die nogal eens wordt geopperd, is dat ons land relatief meer moet investeren in objecten met een lange levensduur dan andere landen. Men wijst dan op de Delta-werken, de Zuiderzee-werken e.a. Inderdaad zou een dergelijk investeringspatroon van invloed kunnen zijn op de marginale kapitaalcoëfficiënt en de arbeidsproductiviteit op kortere termijn. In de O.E.C.D.-statistieken is echter voor deze opvatting weinig steun te vinden ⁵⁾ (zie tabel 3).

TABEL 3.

Gemiddeld procentueel aandeel in het bruto nationaal produkt van 1953 tot 1961 van de bruto investeringen in:

	machines en werktuigen	woningbouw	overige bouw
West-Duitsland	11,6	5,2	5,7
Italië	9,0	5,4	6,4
Nederland	11,6	4,4	7,1
Frankrijk	8,3	4,5	5,5
België	7,7	5,2	4,3
Ver. Koninkrijk	7,8	3,1	4,3

Nederland besteedt derhalve slechts weinig meer dan de andere in de tabel genoemde landen aan „overige bouw”,

²⁾ A. Lamfalussy: „United Kingdom and the Six”, London 1963.

³⁾ A. Lamfalussy: „Investment and growth in mature economies”, London 1961.

⁴⁾ T. P. Hill: „Growth and investment according to international comparisons” in „Economic Journal”, 1964, blz. 301.

⁵⁾ T. P. Hill, t.a.p. blz. 301.

IN MEMORIAM DR. H. A. A. KOK

Door een noodlottig verkeersongeval is onze collega Drs. Herman A. A. Kok op zondag 20 juni 1965 om het leven gekomen. Hij was 29 jaar.

Na zijn doctoraal examen in de economische wetenschappen trad hij in dienst van het Nederlandsch Economisch Instituut.

In het korte jaar dat wij met hem mochten samenwerken heeft hij velen van ons geïnspireerd door de energie en het enthousiasme waarmee hij zijn werkzaamheden aanpakte. Dit zelfde elan sprak ook duidelijk uit de wijze waarop hij bezig was zijn proefschrift voor te bereiden.

Wij zullen hem missen als collega, maar meer nog als vriend.

Hij ruste in vrede.

hetgeen echter grotendeels wordt gecompenseerd door de lagere uitgaven voor woningbouw. De investeringen in machines en werktuigen evenaren echter die van West-Duitsland, en zijn procentueel hoger dan in de overige landen ⁶⁾.

Een volgende mogelijkheid is dat de investeringen vóór 1949 in de onderscheidene landen een uiteenlopende invloed hebben op de marginale kapitaalcoëfficiënt en de arbeidsproductiviteit. De methode van berekening van de deskundigen van de Verenigde Naties gaat uit van ICOR's, berekend over een periode van 10 jaar, derhalve van „marginale” kapitaalcoëfficiënten, waardoor de invloed van de in 1949 reeds aanwezige kapitaalvoorraad a.h.w. is uitgeschakeld. Een betere benadering zou mogelijk kunnen worden verkregen door voor de desbetreffende landen gemiddelde kapitaalcoëfficiënten samen te stellen. Dit vergt echter tamelijk omslachtige en, door onvoldoende gegevens over de leeftijdsopbouw van het productie-apparaat, weinig betrouwbare berekeningen.

De bezwaren tegen de ICOR als maatstaf voor de beoordeling van de efficiency van de investeringsactiviteit verliezen tot op zekere hoogte aan betekenis naarmate deze over langere perioden wordt berekend; de invloed van de in de aanyang der periode aanwezige kapitaalvoorraad wordt dan immers kleiner, doordat deze in toenemende mate is vervangen resp. verouderd. Het lijkt dan ook weinig waarschijnlijk dat de in tabel 1 gegeven resultaten voor ons land een gunstiger beeld geven, indien wordt uitgegaan van de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt.

Voorts is het denkbaar dat een relatief groot gedeelte van de investeringsinspanning gericht is geweest op sectoren, die weinig hebben bijgedragen tot de produktiviteit, bijv. de dienstensector. In ons land is dit tot op zekere hoogte het geval geweest met de transportsector, die kapitaalintensief is en waarin een relatief groot deel van het bruto nationaal produkt (4,2 pCt.) is geïnvesteerd in de periode 1954-1962. Deels kan dit het gevolg zijn geweest van verschillen in statistische interpretatie; in vergelijking tot andere landen is een opvallend groot gedeelte van de

⁶⁾ In deze richting wijzen tevens de resultaten van een desbetreffend onderzoek van het C.B.S. Zie „Kapitaalcoëfficiënten en economische groei” in „Statistische en Econometrische Onderzoekingen”, 3e en 4e kwartaal 1963, blz. 121 (samengesteld door Dr. J. B. D. Derksen).

totale aankopen van personenauto's in ons land aangemerkt als investering. Dit is mogelijk het gevolg van de (door de fiscus gestimuleerde) neiging, zoveel mogelijk aanschaffingen van personenauto's te doen geschieden op rekening van bedrijven, terwijl ook het inhalen van een zekere achterstand ten opzichte van het buitenland een rol kan hebben gespeeld. Helaas ontbreken over de investeringsactiviteit in de onderscheide bedrijfstakken, die tot de industrie worden gerekend, voldoende gedetailleerde gegevens om een vergelijking mogelijk te maken van de resultaten in de afzonderlijke E.E.G.-landen. Wel is het opvallend dat in ons land de groei van de arbeidsproductiviteit, in de chemische industrie in het bijzonder, ten achter is gebleven (hoofdstuk III, tabel 11 van het V.N.-rapport). Het is juist deze bedrijfstak die in 1964 zo'n sterke expansie heeft laten zien.

Ook is wel gewezen op de omstandigheid dat het prijspeil van kapitaalgoederen in verhouding tot dat van consumptiegoederen in ons land hoger ligt dan in de ons omringende landen. In de reeds genoemde studie van het Centraal Bureau voor de Statistiek ⁷⁾ is betoogd, dat zowel in 1955 als in 1961 dit relatieve prijspeil voor Nederland ruim 10 pCt. boven het gemiddelde van het overeenkomstige prijspeil van België, West-Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk lag. Dit verschil beïnvloedt uiteraard de hoogte van de kapitaalcoëfficiënt, doch ook nadat rekening is gehouden met de verschillen in het relatieve prijspeil van kapitaalgoederen en consumptiegoederen blijft de marginale kapitaalcoëfficiënt voor ons land belangrijk hoger dan voor West-Duitsland, Frankrijk en Italië.

Ten slotte zou het mogelijk kunnen zijn, dat de grootte van ons land een ongunstige rol kan hebben gespeeld, voornamelijk in die zin dat door de geringe omvang van de binnenlandse markt schaalvoordelen in mindere mate konden worden benut dan in grotere landen. Tegen dit argument kan worden aangevoerd, dat landen als Denemarken en Zwitserland wat dit betreft in ongeveer dezelfde situatie verkeren als Nederland, zonder dat daar van een onverklaarbaar onbevredigende ontwikkeling van de groei kan worden gesproken.

De conclusie van dit betoog kan derhalve zijn, dat enkele factoren partieel kunnen hebben bijgedragen tot het tegenvallen van de marginale kapitaalcoëfficiënt en de arbeidsproductiviteit in ons land, doch dat de indruk overheerst dat de afwijkingen te groot zijn om met behulp daarvan tot een sluitende verklaring te komen. Het is dan ook aannemelijk dat meer algemene factoren een rol van betekenis hebben gespeeld.

In de eerste plaats kan hierbij uiteraard worden gedacht aan de in ons land gevoerde loonpolitiek, waardoor in verband met onze concurrentiepositie in het buitenland een relatief laag reëel loonpeil werd geaccepteerd. De institutionele opzet van het loonbeleid in ons land is zoals bekend vrijwel uniek, en komt dan ook in de overige E.E.G.-landen niet voor. Deze loonpolitiek had tweemaal gevolgen.

Ten eerste werd de binnenlandse consumptieve vraag afgeremd om ruimte te maken voor de investeringen en de export. Voorts werden, mede gestimuleerd door fiscale maatregelen zoals de vervroegde afschrijving en de investeringsaftrek enerzijds en door het betrekkelijk laag houden van de rentevoet anderzijds, de investeringen sterk aangemoedigd. Als gevolg hiervan werden produktiemethoden

gestimuleerd, die bij een hoger reëel loonpeil wellicht achterwege zouden zijn gebleven. Het is aannemelijk dat aanvankelijk verhoudingsgewijs teveel breedte-investeringen werden geëntameerd; de mede daardoor veroorzaakte schaarste aan arbeidskrachten en de veelal relatief hoge bruto winstmarges kunnen vervolgens tot diepte-investeringen hebben geleid die niet in belangrijke mate hebben bijgedragen tot een verbetering van de produktiviteit, bijv. doordat zij niet voldoende intensief konden worden aangewend. Een relatief te laag loonpeil kan immers ten gevolge hebben dat de producent een te optimistisch beeld krijgt van de kosten in zijn onderneming, en zodoende de neiging heeft investeringen te verrichten die weliswaar vanuit zijn gezichtspunt gerechtvaardigd zijn, doch die een tendentie tot verhoging van de marginale kapitaalcoëfficiënt met zich brengen. In versterkte mate zal dit verschijnsel zich voordoen indien door gebrek aan arbeidskrachten de onderneming min of meer tot kapitaalintensieve produktiemethoden wordt gedwongen, die bij een normale arbeidsvoorziening niet zouden zijn gekozen.

De produktiestructuur vóór de loonexplosie kan derhalve geen bijzondere stimulans voor een hoge arbeidsproductiviteit zijn geweest. Het is niet onwaarschijnlijk dat vele bedrijven, hetzij openlijk hetzij in verkapte vorm, produktieve mogelijkheden beschikbaar hadden, zowel van de produktiefactor arbeid (die door de relatief lage lonen niet overal optimaal werd aangewend) als van de produktiefactor kapitaal, die beschikbaar kwam door de grote investeringsactiviteit. Een aanwijzing hiertoe kan men vinden in de jaarverslagen van diverse grote ondernemingen. Philips bijv. kon in 1963 een stijging van de produktie in ons land bewerkstelligen van 6 pCt. bij daling van het aantal werknemers met ruim 1 pCt.; in 1964 bedroeg de produktiestijging in ons land 16 pCt. bij een stijging van het aantal werknemers met 6 pCt. De produktie van Hoogovens in 1964 steeg in hoeveelheden met ca. 14 pCt., terwijl het aantal werknemers slechts met enkele procenten toenam. Heineken kon met een vrijwel gelijkgebleven personeelsomvang een belangrijke stijging van de produktie realiseren (meer dan 10 pCt.).

Mede door de aanwezigheid van deze „overcapaciteit” kan mogelijk de sterke stijging van de produktiviteit na de loonexplosie worden verklaard. Het prijsbeleid van de regering kan voorts ertoe hebben bijgedragen dat de vraagexplosie als gevolg van de sterke stijging van de loonsom in 1964 kon leiden tot een sterke stijging van de produktie en van de arbeidsproductiviteit. De gestegen vraag kon immers niet steeds door prijsverhogingen worden afgeremd en moest dus ook wel leiden tot een hogere produktie. Niet alleen kon derhalve het binnenlands verbruik stijgen, doch tevens kon worden bereikt dat de stijging van de consumptie niet ten koste ging van de investeringen en de export.

De ontwikkelingen tot nu toe wettigen de verwachting dat ook in 1965 met een relatief hoog groeipercentage van het bruto nationaal produkt rekening mag worden gehouden. De nog aanwezige elasticiteit van het produktieapparaat is weliswaar niet onbegrensd, doch ook op den duur is het niet onmogelijk dat in ons land een verhouding tussen de investeringsinspanning en de groei van het bruto nationaal produkt kan worden bereikt die meer in overeenstemming is met die van onze grotere E.E.G.-partners, vooral nu de belangrijkste factoren die een overmatige investeringsactiviteit in de hand hebben gewerkt vrijwel uitgewerkt zijn.

⁷⁾ „Statistische en Econometrische Onderzoekingen”, 3e en 4e kwartaal 1963, blz. 123.

Het arbeidsvolume van de veehouderij en de akkerbouw verminderde na de laatste wereldoorlog sterk. Bij extra investeringen in werktuigen en gebouwen kan de huidige produktie hiervan worden verkregen met ongeveer tweederde van de arbeid, die er momenteel aan wordt besteed. Schrijver wijst erop, dat de verdere arbeidsvermindering veel meer tijd zal vergen dan tot nu toe. Voor de meeste categorieën arbeidskrachten zal de toekomstige ontwikkeling namelijk geheel anders verlopen dan die in het recente verleden. Met name is de noodzakelijke vervanging van zelfstandigen door niet-zelfstandigen een langdurig proces, dat door beleidsmaatregelen betrekkelijk weinig zal kunnen worden versneld. Zonder revolutionaire technologische veranderingen zal het toekomstige minimale arbeidsvolume waarschijnlijk niet eerder dan rond de eeuwwisseling de huidige landbouwproduktie weten voort te brengen.

De toekomst van de landbouwarbeid

Tienduizenden verlieten in de afgelopen vijftien jaar de landbouw. Dit waren vooral landarbeiders en boerenzoons. De agrarische arbeid van echtgenotes en dochters verminderde eveneens aanzienlijk. Alleen bleven de meeste bedrijfshoofden in de landbouw werkzaam.

De vraag doet zich nu voor of uit de sedert 1950 opgetreden wijzigingen gevolgtrekkingen kunnen worden gemaakt ten aanzien van de toekomstige ontwikkeling van de werkgelegenheid in de landbouw. Zullen met name voldoende bedrijfshoofden hun positie willen prijs geven om de op verschillende gronden door velen onvermijdelijk geachte verdere daling mogelijk te maken?

De voornaamste veranderingen in het verleden zijn af te leiden uit de volgende tabel, waarin de arbeidsbezetting in 1950 en 1965 is benaderd. Deze benadering sluit aan op door het C.B.S. gepubliceerde resultaten van de arbeidskrachtentellingen ¹⁾. Tevens is als toekomstversie een minimale arbeidsbezetting gegeven, waarmee bij de huidige stand van de techniek de tegenwoordige omvang van de produktie in ieder geval kan worden gehandhaafd. Hierbij is aangenomen, dat met inbegrip van fokkerij c.q. zaai- of pootgoedteelt in de toekomst niet meer dan één arbeidsjaareenheid nodig zal zijn voor de verzorging van 20 melkkoeien (incl. bijbehorende weide- en vceiderbouw), 150 mestvarkens, 4.000 leghennen of 20 ha bouwland. Er is voorts mee gerekend, dat ongeveer één arbeidsjaareenheid nodig zal blijven voor 4 ha boomgaard, 2 ha open gronds groenten, $\frac{1}{4}$ ha groenten onder glas, $1\frac{1}{4}$ ha bloembollen, $\frac{1}{10}$ ha bloemisterij onder glas of $\frac{1}{2}$ ha boomkwekerij.

Agrarische arbeid

	1950	1965	toekomst
	× 1.000 aje a)		
bedrijfshoofden	166	150	75
meewerkende zoons	98	38	30
andere meewerkende gezinsleden	46	27	10
overige arbeidskrachten	85	20 à 25	35
loonwerkers	ca. 5	5 à 10	10
landbouwbedrijven	400	245	160
tuinbouwbedrijven	81	75	70
overige agrarische bedrijven	41	30	20
totale agrarische arbeid	522	350	250

a) Arbeidsjareenheden (aje): hoeveelheden arbeid equivalent aan de volledige arbeid van één persoon per jaar.

De daling van de agrarische arbeid werd tot nu toe steeds

¹⁾ C.B.S.: „Statistiek arbeidskrachten voor land- en tuinbouw-werkzaamheden 1962”, Zeist 1964.

versneld, nl. van ruim 1,5 pCt. tot ruim 3 pCt. per jaar. De vermindering heeft voornamelijk betrekking op de eigenlijke landbouwarbeid. Op tuinbouwbedrijven wordt momenteel nog ongeveer evenveel arbeid aangewend als in 1950. De overige agrarische bedrijven, nl. die worden geëxploiteerd door een rechtspersoon, een landarbeider of iemand met een niet-agrarisch hoofdberoep, bleven ongeveer 8 pCt. van het totale arbeidsvolume vragen.

Deze ontwikkeling is voornamelijk veroorzaakt door het achterblijven van de stijging van de produktenprijzen bij die van de lonen. De loonstijging werd in de landbouw opgevangen door bij gelijke produktie minder arbeid aan te wenden. De tuinbouwafzet kon daarentegen zo sterk worden uitgebreid, dat de toeneming van de arbeidsproductiviteit gelijke tred wist te houden met de loonstijging. Het gevolg hiervan was dat de verschillen in arbeidsintensiteit tussen land- en tuinbouw steeds groter werden. De kapitaalgoederenvoorraad per arbeidsjaareenheid bedroeg daardoor in 1962 in de landbouw reeds f. 80.000 tegenover in de tuinbouw f. 30.000 ²⁾.

Vanwege het seizoenkarakter van de agrarische arbeid en doordat er op het platteland verschillende functies zijn die niet de gehele arbeid van een persoon vragen, werken vele agrariërs ook elders. Zo bedraagt het aantal agrarische arbeidsjaareenheden 80 pCt. van het aantal personen, dat in het drukste seizoen op agrarische bedrijven werkt. Over het gehele jaar gerekend werd in 1962 ongeveer 25 pCt. van de agrarische arbeid geleverd door personen, die een gedeelte van hun arbeidstijd op een agrarisch bedrijf werkzaam waren ¹⁾. Deze verrichtten toen gemiddeld voor ongeveer de helft van hun arbeidstijd andere werkzaamheden.

Voor zover valt na te gaan omvat de laatstgenoemde categorie personen niet zozeer de boeren en tuinders zelf als wel de zoons en de arbeiders. De niet-agrariërs en een aantal land- en tuinbouwarbeiders brengen of alleen vrije tijd of slechts een klein deel van hun werktijd op het eigen agrarisch bedrijf door. De verkleining van het arbeidsvolume van de zoons wordt voor een niet gering deel veroorzaakt door toeneming van werkzaamheden elders. Bij de echtgenotes speelt het ontbreken van huishoudelijke hulp een grote rol in de verkorting van hun werktijd op het agrarisch bedrijf. Er werken veel minder dochters mee dan vroeger, terwijl ook het verschijnsel van inwonende familieleden sterk aan betekenis heeft ingeboet.

²⁾ G. A. van Houten: „De agrarische bedrijfsstructuur” in „E.-S.B.” van 14 november 1964, blz. 1051.

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN · DELFT

(I. M.)

Tot en met het gehele jaar 1964 bleef de sterke vermindering bij de landarbeiders voortduren, zo blijkt uit de steekproef van het C.B.S.³⁾ Dit is gedeeltelijk opgevangen door loonwerkers; in hoeverre is niet bekend, wel dat het loonwerk belangrijk is toegenomen.

Kunnen er in de nabije toekomst, bijv. de komende vijftien jaar, gelijksoortige veranderingen worden verwacht als zich sedert 1950 voordeden? Een antwoord op deze vraag kan eerst worden gegeven als men het eens is over de verwachtingen inzake de totale werkgelegenheid. Blijft de volledige werkgelegenheid behouden dan zal ook in de toekomst uit het agrarisch arbeidsreservoir nog heel wat arbeid naar elders worden overgeheveld. Technisch is dit alleen mogelijk als de investeringen in werktuigen en gebouwen belangrijk toenemen. Bij vergroting van de bedrijfseenheden zal er dan nog een — zij het beperkt — extra inkomen beschikbaar kunnen komen voor het inhalen van de bestaande achterstand.

Indien de momenteel bekende mogelijkheden om arbeid door kapitaal te vervangen volledig zijn uitgebuit zal er nog hoogstens tweederde van het huidige arbeidsvolume op landbouwbedrijven nodig zijn. Vermindering met bijna 40 pCt. bleek in de afgelopen vijftien jaar mogelijk, overigens mede dank zij het verdwijnen van de zgn. verborgen werkloosheid. Zal een dergelijke vermindering zich in de toekomst volledig kunnen herhalen? Zo ja, welk tempo moet dan worden verwacht? Vijftien jaar, korter, langer?

De uiteindelijk te verwachten arbeidsbezetting is in de tabel weergegeven als voorlopige toekomstige versie. Hierbij is, behalve van het volledig blijven van de werkgelegenheid en handhaving van de tegenwoordige omvang van de produktie, uitgegaan van de volgende veronderstellingen:

- de totale arbeidsbehoefte zal dalen tot ongeveer tweederde van het huidige volume;
- de gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf zal tenminste twee arbeidsjaareenheden bedragen;
- de zoons die een bedrijfshoofd zullen opvolgen werken vóór de bedrijfsovername gemiddeld gedurende twaalf jaar op een landbouwbedrijf mee;
- de bedrijfshoofden zullen gemiddeld dertig jaar aanblijven;
- de echtgenotes zullen een even groot aandeel in de totale arbeid hebben als nu;
- de arbeid van dochters en andere inwonende familieleden zal grotendeels zijn verdwenen;
 - loonwerk zal eerder toe- dan afnemen;
 - nevenwerkzaamheden zullen verminderen.

³⁾ C.B.S.: „De arbeidskrachten in de land- en tuinbouw”, Maandstatistiek van de landbouw, februari 1965, blz. 36/37.

Twee arbeidsjaareenheden per bedrijf is om organisatorische redenen gewenst. Veel werkzaamheden kunnen vlotter door twee personen worden uitgevoerd dan door één persoon. Er is enige arbeidsverdeling mogelijk en men kan elkaar afwisselen bij werk, dat geen uitstel verdraagt, zoals melken. Bovendien is er bij ziekte altijd iemand beschikbaar, die de gang van zaken kent. Ook zullen de agrariërs alleen bij een dergelijke arbeidsbezetting in vergelijking tot anderen over voldoende vrije tijd kunnen beschikken. Dit alles maakt een gemiddelde bezetting van ruim twee arbeidsjaareenheden per bedrijf in de toekomst welhaast onontkoombaar. In 1962 bedroeg de arbeidsbezetting van de weide-, de gemengde veehouderij- en de akkerbouwbedrijven, dus van de landbouwbedrijven, gemiddeld 1,8 aje²⁾. Sindsdien is deze gemiddelde bezetting gedaald tot ongeveer 1,7. Behalve dat zeer veel bedrijfshoofden hun positie zullen moeten opgeven om de verkleining van het arbeidsvolume mogelijk te maken, zal er ook nog een belangrijk aantal moeten verdwijnen in verband met de vergroting van de gemiddelde bedrijfsbezetting.

Momenteel werken hoogstens enkele duizenden opvolgers niet op het ouderlijk bedrijf¹⁾. Verwacht wordt dat dit verschijnsel sterk zal gaan toenemen. Voor de toekomst is aangenomen, dat alleen zoons die in de landbouw werkzaam zijn, bedrijfshoofden zullen opvolgen. Dan wordt ook verwacht; dat het aantal jaren, dat zoons en bedrijfshoofden als zodanig werkzaam zullen zijn, net zoals in het recente verleden⁴⁾, nog zal verminderen.

Bij de huidige verhouding tussen het aantal opvolgers en het aantal bedrijven dat vrijkomt, te weten 0,65, zal het aantal bedrijfshoofden door ontbreken van opvolgers met ca. 1 pCt. per jaar afnemen⁵⁾. Als er niets anders gebeurt, is de in de tabel aangeduide toekomst dus nog wel erg ver. De overgang van zelfstandig bedrijfshoofd naar afhankelijke arbeidskracht, wat in verband met de vakbekwaamheid de meest voor de hand liggende oplossing is voor de bedrijfshoofden, die hun positie moeten opgeven bij vermindering van het aantal bedrijven, zal zeer veel van betrokkenen vragen. In 1962 was 75 pCt. van de bedrijfshoofden ouder dan 40 jaar¹⁾. Deze zullen zeker proberen het tijdstip, waarop ze uit het arbeidsproces treden, als zelfstandige te bereiken, eventueel met een afhankelijke nevenfunctie.

Door Prof. Van de Ban wordt terecht bevordering van het aanvaarden van nevenfuncties bepleit, omdat nevenarbeid beter in een gezonde ontwikkeling past dan uit-

⁴⁾ J. H. Post: „Sociale aspecten van de generatiewisseling” in „Landbouwkundig Tijdschrift” no. 5 van 1965, blz. 222-235.

⁵⁾ J. H. Post: „Generatiewisseling en bedrijfsgroottestructuur” in „Landbouwkundig Tijdschrift” no. 4 van 1965, blz. 178-188.

breiding van agrarische activiteiten ⁶⁾. Er moet natuurlijk wel rekening worden gehouden met het verdwijnen van nevenfuncties. Zo is het melktransport een belangrijke bron voor nevenarbeid, die bij de te verwachten vervanging van bussen door tanks grotendeels zal opdrogen.

De hand- en spandiensten van echtgenotes kunnen vlak bij de woning worden verricht. Ook in de toekomst zal er behoefte aan blijven bestaan. Dit laatste geldt nauwelijks voor de arbeid van dochters en andere inwonende familieleden. Praktisch alleen bij volledige inschakeling in het bedrijf zal ook in de toekomst voor hen nog plaats zijn in de landbouw.

Met betrekking tot het loonwerk is alleen een grove schatting mogelijk, waardoor de arbeid van de overige niet-gezinsleden, de landarbeiders dus, slechts ruw is benaderd. *Ook bij inachtneming van een redelijke onzekerheidsmarge t.a.v. het loonwerk is het duidelijk, dat de met betrekking tot de landarbeiders te verwachten ontwikkeling zeer sterk zal verschillen van die in de afgelopen periode. Niet alleen dat de grote afnemings tot staan moet komen, maar de verwachte totale arbeidsbehoefte zal bij het streven naar tweemansbedrijven alleen maar kunnen worden gedekt als het aantal landarbeiders weer belangrijk groter wordt. Deze ontwikkeling zal, zo zij al mogelijk is, zeer veel tijd vragen.*

In dit verband moet op een recente beschouwing van Maris ⁷⁾ worden gewezen. Deze stelt in een uiteenzetting over het doel van het agrarisch structuurbeleid, dat in 1975 de landarbeid door niet meer dan 160.000 arbeidskrachten op 80.000 landbouwbedrijven zal worden verricht. Indien iedere arbeidskracht steeds volledig in de landbouw werkt zal het totale arbeidsvolume gelijk zijn aan de hierboven gegeven toekomstverwachtingen.

Zonder ook maar iets tekort te willen doen aan de verdere belangwekkende beschouwingen, moeten bij deze kwantificering van het beleidsdoel toch enige levensgrote vraagtekens worden geplaatst. Al zien wij van het toekomstbeeld dezelfde contouren, zodra het beeld scherper wordt blijkt het namelijk op zeer verschillende afstanden te liggen. Het door Maris gestelde beleidsdoel zou immers betekenen, dat tenminste de nevenwerkzaamheden van en de bedrijfs- hoofden en de zoons en de landarbeiders zouden moeten verdwijnen. Deze nevenfuncties, die momenteel een arbeidsvolume van tienduizenden aje vragen, zouden tegelijkertijd door niet-agrariërs moeten zijn overgenomen. De uit-

⁶⁾ A. W. van de Ban: „Welvaartsstijging en welvaartsverdeling” in „Landbouwkundig Tijdschrift” no. 6 van 1965, blz. 249-251.

⁷⁾ A. Maris: „Doel van het agrarisch structuurbeleid” in „E.-S.B.” van 17 maart 1965, blz. 248-249.

breiding van het aantal landarbeiders zou geheel moeten zijn gerealiseerd. En bovendien zouden er in de komende tien jaar meer dan 50.000 bedrijfshoofden bewogen moeten worden de landbouw eerder te verlaten dan zij normaal zouden doen.

Degene, die voor een dergelijke krachttoer verantwoordelijk zou willen zijn, zou er bovendien rekening mee moeten houden, dat voor een groot aantal bedrijfshoofden een zo ruwe verstoring van gevestigde verhoudingen op het menselijke vlak zeer veel leed met zich zal brengen. Dit kan zelfs zulke weerstanden opwekken, dat verdere uitvoering onmogelijk wordt. Ook bij een aanzienlijk geringer tempo van ontwikkeling zal het vermijden van sociaal minder gewenste gevolgen zeer veel deskundige begeleiding vragen.

Los van de praktische onmogelijkheid de verwachte veranderingen in de landbouwarbeid binnen 10 of zelfs 15 jaren te bereiken, zullen de kapitaaloverdrachten, die ermee gepaard moeten gaan waarschijnlijk onoverkomelijke moeilijkheden opleveren. Zonder de eigendomsmutaties, die aan de normale bedrijfsverdrachten zijn gekoppeld, zouden de additionele overdrachten en de extra investeringen vanwege de arbeidsverkleining per jaar een bedrag in de orde van f. 1 mrd. moeten belopen.

Een expansief beleid zal de ontwikkeling ongetwijfeld kunnen versnellen. Dit vraagt dan wel een optimaal gebruik van alle beleidsinstrumenten. Hierbij mag zeker niet alleen de macrostructuur een rol spelen, maar dient terdege rekening te worden gehouden met de gevolgen voor de microstructuur. Nòch binnen nòch over vijftien jaar kan een daling worden verwacht als sedert 1950 plaatsvond. Het is niet waarschijnlijk, dat zonder revolutionaire technologische veranderingen de in de tabel vermelde toekomstige arbeidsbezetting veel eerder dan rond de eeuwwisseling de huidige agrarische produktie zal weten voort te brengen.

Wassenaar.

G. A. VAN HOUTEN.

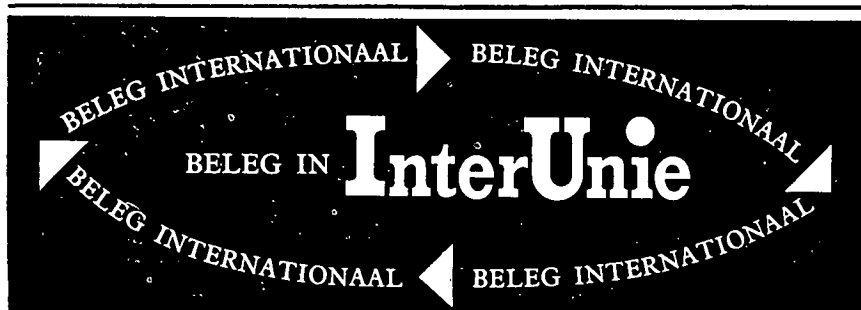
NASCHRIFT

De taakstelling van het structuurbeleid is door mij afgestemd op de verwachte groei van het reëel nationaal inkomen en leidde tot de conclusie, dat om deze reden de agrarische beroepsbevolking in de komende 10 jaar met ongeveer 25 pCt. moet dalen. Daarna is door mij de vraag gesteld of dit mogelijk is. Het gegeven rekenvoorbeeld toonde aan, dat het op het ogenblik technisch mogelijk is de werkzaamheden in de landbouw door 160.000 arbeidskrachten te verrichten. Dit betekent een aanzienlijk grotere daling dan de bovengenoemde taakstelling van 25 pCt. in 10 jaar. Het aantal van 160.000 zou naar mijn mening binnen 15 à 20 jaar moeten worden bereikt. Of dit bereikt zal worden hangt af van het te voeren structuurbeleid en van het aanpassingsvermogen van de agrarische bevolking. Hierbij dient te worden opgemerkt, dat de agrarische bevolking en de landbouw duidelijk in beweging zijn gekomen en dat in zulk een situatie de ontwikkeling sneller kan gaan dan men verwacht.

's-Gravenhage.

Dr. A. MARIS.

(I. M.)

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

Op de onlangs te Wenen gehouden conferentie van E.F.T.A.-landen is een Brits voorstel aanvaard om de mogelijkheid te onderzoeken met de E.E.G.-landen in overleg te treden over de vraag, of de voortgaande economische splitsing van West-Europa tot staan kan worden gebracht. Dit besluit heeft van Nederlandse kant tot een fervente stellingname geleid. De Britse poging een brug te slaan tussen de E.E.G. en de E.F.T.A. werd namelijk door de Nederlandse parlementaire vertegenwoordiger in de Westeuropese Unie, de heer Patijn, als strijdig met de E.E.G.-gedachte gekwalificeerd. De Engelse vertegenwoordiger, de heer Maudling, ging op die kwalificatie niet in. Uit andere uitingen van Britse zijde zou men echter kunnen afleiden dat de Engelsen vastbesloten zijn om door middel van een poging tot bruggenbouw wel degelijk langs zijde de E.E.G.-schuit te komen. Schrijver, die deze poging de parallelisatie van de Engelse politiek met die van de E.E.G.-landen heeft genoemd, gaat in een slot-artikel nader op het Engelse bruggenbouwconcept in.

Engeland, de E.E.G. en de E.F.T.A.

Een Nederlands standpunt in de W.E.U.

(I)

Op de conferentie van eerste ministers van de E.F.T.A.-landen, eind mei 1965 te Wenen gehouden, is door alle deelnemers het Britse voorstel aanvaard om de mogelijkheid te onderzoeken met de landen van de Europese Gemeenschap in overleg te treden over de vraag of de voortgaande economische splitsing van West-Europa in twee gedeelten tot staan kan worden gebracht. Bij dit besluit werd de nadruk gelegd op het economisch aspect van de kwestie. Waarschijnlijk kan het dáaraan worden toegeschreven, dat het idee minder reserve ontmoette van de kant van de Scandinavische landen en Zwitserland dan op grond van de voorbesprekingen, naar verluid, van die kant te verwachten was. Stellig gaat er van de persoon van de huidige eerste minister van het Verenigd Koninkrijk, de heer Wilson, een zodanige invloed uit, vooral indien hij zich op zijn eigen gebied (de economische politiek) kan bewegen, dat dit mede heeft bijgedragen tot deze beslissing.

De Britse poging tot bruggenbouw tussen E.E.G. en E.F.T.A.

Het voorstel ligt volkomen in de lijn van de politiek, die Engeland t.o.v. de Europese Economische Gemeenschap vanaf het ontstaan van deze Gemeenschap heeft gevolgd. Duidelijk kwam dat uit in het debat, dat gehouden is op de bijeenkomst van de Assemblee van de Westeuropese Unie op 2 juni jl. te Parijs. De Nederlandse afgevaardigde, de heer Patijn, heeft aldaar, bij het aanbieden van een rapport over de Europese Politieke Unie, samengesteld door het Comité Algemene Zaken van deze Assemblee, scherpe kritiek geleverd op de pogingen van Groot-Brittannië een brug te bouwen tussen de E.E.G. en de E.F.T.A. Hij stelde met nadruk, dat de enige weg tot Europese eenheid de toetreding van Engeland tot de Europese Gemeenschap was, en voegde daaraan toe dat het bruggenbouwconcept tot mislukking gedoemd was. Hij stelde verder, dat het streven van de Britse regering in 1958, een vrijhandelszone te creëren op dezelfde verkeerde voorstelling („misconception”, volgens het verslag in de „Guardian”) van het karakter van de Europese Gemeenschap berustte als de huidige pogingen. Daarmee werd door hem de aard van de poging die Engeland thans aanwendt in een historisch perspectief gesteld.

De Nederlandse afgevaardigde drong voorts aan op een duidelijke intentieverklaring van Britse zijde en wat de Zes betreft stelde hij de noodzaak kleinhartige overwegingen, die de oorzaak konden zijn van het niet toelaten

van nieuwe leden, te laten varen. Omdat het betoog een belangrijke Nederlandse opvatting in deze weergeeft is het interessant die opvatting verder te analyseren.

De Britse afgevaardigde, de heer Maudling, legde er in zijn antwoord de nadruk op, dat thans de beste weg om Engeland te helpen is, dat eerst de landen van de Gemeenschap op het punt van de eventuele Engelse toetreding tot overeenstemming komen. Een reëel standpunt, dat voorbijging aan de ietwat academische vraag van de heer Patijn of een hernieuwd Frans veto te verwachten was. Een standpunt, dat door de „Guardian”, aan welker correspondentenbericht dit verslag ontleend is, als nogal duister gekenschetst wordt. Duister, ongetwijfeld in die zin, dat het op de duidelijke vraag naar Englands intentie in de huidige situatie geen antwoord geeft. Duidelijker in deze was de verklaring van Lord Walston, die in afwezigheid van de heer George Thompson, Minister of State for Foreign Affairs, het officiële Engelse standpunt aldus weergaf: „Het is de bedoeling van de Engelse regering „to bridge and reduce the economic divisions” tussen de E.F.T.A. en de Zes, ten einde te geraken tot een gemeenschappelijke Europese markt op een zo ruim mogelijke basis”. Stelt men naast deze verklaring de mogelijkheid tot het oprichten van een „Permanent Standing Consultative Council” van ministers van de landen van de E.F.T.A. en van die van de Gemeenschap, besproken op instigatie van eerste minister Wilson op de conferentie te Wenen, dan mag men veronderstellen dat de gedachten van hen die in Engeland thans regeringsverantwoordelijkheid dragen in de richting gaan van het destijds mislukte concept tot oprichting van een Westeuropese vrijhandelszone.

De eerdere opzet te komen tot een vrijhandelszone.

De gedachte te komen tot een alomvattende vrijhandelszone voor de landen van West-Europa en zo mogelijk Canada en de Verenigde Staten dateert van de jaren 1956/1957. In die jaren werden — nadat eerst vanwege de landen met betrekkelijk lage invoerrechten: de Benelux, de Scandinavische landen en Zwitserland, een minder vergaand voorstel gedaan was, vanwege het Verenigd Koninkrijk — pogingen ondernomen de Europese Economische Gemeenschap, als geheel, lid te doen worden van een vrijhandelszone, die synchroon met, of — Frankrijks voorstel — langzamer dan hetgeen in deze binnen de E.E.G. zou plaatsvinden tot een afbraak zou komen van de bestaande

invoerrechten en beperkingen. Deze pogingen die, voor zover ondernomen vanwege het Verenigd Koninkrijk, culmineerden in de bestudering, gedurende de tweede helft van 1956 en het jaar 1957, van bovengenoemde doelstelling in enkele werkcomités van de O.E.C.D. — toen nog O.E.E.C. —, het werkcomité no. 17 en enkele andere, en nadat duidelijk geworden was, dat de bestudering geen overeenstemming van de experts ten gevolge zou hebben, in de oprichting van een regeringscomité op ministersniveau, waarbij het voorzitterschap bij dezelfde heer Maudling, toen Thesaurier Generaal van de Engelse Schatkist, kwam te berusten. Deze pogingen nu liepen op niets uit.

De Franse regering gaf op de avond van 14 november 1958, na een aantal langdurige crises die in de onderhandelingen een oponthoud ten gevolge hadden en die uiteindelijk Generaal De Gaulle aan de macht brachten, door middel van de Minister van Voorlichting, de heer Soustelle, te kennen, dat zij niet zou kunnen instemmen met de oprichting van een vrijhandelszone in de vorm, die onderwerp van het O.E.E.C.-overleg was geweest. Op 16 november 1958 werden de onderhandelingen door de voorzitter van het comité voorlopig gestaakt, daar — zoals de regering van de Bondsrepubliek vaststelde — aan Engelse zijde de indruk bestond, dat de Franse regering zich gedistantieerd had van het tot nu toe besproken concept van een vrijhandelszone. De onderhandelingen zijn nadien niet meer hervat. Dat de Franse stellingname niet onverwacht kwam, moge blijken uit het verloop van de onderhandelingen tot dan toe. In maart daaraan voorafgaande werden de onderhandelingen reeds een keer geschorst, omdat er — weer volgens de bewoordingen van de regering van de Bondsrepubliek — bij enkele E.E.G.-partners bedenkingen bestonden tegen een vrijhandelszone, die slechts de interne afbraak van tollens en contingenten tot onderwerp zou hebben.

De Zweedse regering gaf toen echter reeds alleen Frankrijk de schuld van het onderbreken van de onderhandelingen. Nadat de Franse regering in maart had toegezegd, dat zij een reeds eerder in het uitzicht gesteld document ter tafel zou brengen, waarin het Franse verlangen omschreven zou zijn tegelijk met de tollens- en contingentenafbraak te komen tot een harmonisering van de economische politiek op talrijke gebieden, bleek, mede onder invloed van de regeringscrises in dat land, die toezegging in juni 1958 — toen het comité weer bijeenkwam — nog niet te zijn nagekomen. Met het naderbijkomen van de eerste verlaging van invoerrechten tussen de E.E.G.-landen op 1 januari 1959, gaf dat een oponthoud in de onderhandelingen, dat vooral de Scandinavische landen onwelkom was. Het waren met name de Scandinavische landen geweest, die het Engelse initiatief tot oprichting van een alomvattende vrijhandelszone toejuichten.

De situatie thans.

Merkwaardig is het daarom thans te vernemen, dat het de Noren en de Zweden zijn, die in de E.F.T.A. bedenkingen hebben tegen een al te nadrukkelijke poging tot bruggenbouw met de E.E.G. en dat er zelfs sprake is van een Scandinavisch initiatief tot vorming van een regionale groep binnen de E.F.T.A. Deze veranderde houding van Noorwegen en Zweden moet waarschijnlijk worden toegeschreven aan het feit dat de intenties van Groot-Brittannië, ook die van de Labour-regering, door de noordelijke landen thans toch anders worden beoordeeld dan in 1958.

In 1958 ging het Groot-Brittannië erom, mee te werken

aan de totstandkoming van een vrijhandelszone zonder meer, ten dele omdat de Engelsen psychologisch niet toe waren aan het verwerken van de E.E.G.-gedachte voor Groot-Brittannië en ten dele omdat de Engelse economie zózeer verweven is met die van de gehele wereld dat een vrijhandelszone nu eenmaal in de lijn ligt van het economisch denken in dat land. Politiek is sindsdien de zaak anders komen te liggen. Het feit, dat Groot-Brittannië eind 1962 gepoogd heeft tot de Europese Gemeenschap toe te treden, kan politiek niet meer ongedaan worden gemaakt. De E.E.G. is voor Zweden en Noorwegen, evenals voor Zwitserland, een politieke identiteit ten aanzien waarvan men een zekere reserve in acht neemt. Het feit, dat Groot-Brittannië een poging gedaan heeft tot die E.E.G. toe te treden, stempelt het tot een land dat op beslissende momenten wel weer deze geneigdheid aan de dag zal leggen. In politiek opzicht komen in zo'n geval Noorwegen en Zweden weer alleen te staan en het is geen wonder, dat men deze ontwikkeling gaarne vóór is, door reeds bij voorbaat de eigen zelfstandigheid te tonen: het vormen van een aparte groep binnen de E.F.T.A. Daarmee wordt Engeland als het ware gewaarschuwd, dat de E.F.T.A. wellicht wél als schild te gebruiken is, waarachter de Britse intenties t.o.v. Europa schuil kunnen gaan, maar dat dit schild niet erg hecht van samenstelling is.

De Engelse intenties.

Dat de intenties van de Engelse Labour-regering thans ook gaan in de richting van een parallelisatie met de E.E.G.-politiek kan men wel aannemen. Meer en meer is de laatste jaren gebleken, dat Engeland alléén niet meer bij machte is die projecten en die mate van economische groei te verwezenlijken, die het als industriële natie gaarne zou zien. Het is de vraag, of een directe aansluiting bij de E.E.G., gegeven dat zij voor verwerkelijking vatbaar geweest zou zijn, niet eerder remmend op de Britse industriële ontwikkeling gewerkt zou hebben dan de betrekkelijke bescherming die de Britse markt thans kenmerkt. Het is interessant wat dat betreft enkele cijfers te geven uit een artikel van Dr. J. A. Wartna ¹⁾.

Het inkomens- c.q. produktie-acces per werker voor elke 1 pCt. investeringsacces in 1950/1960

	Landbouw	Industrie	Dienstverlening
Nederland.....	1,31	0,97	0,39
België.....	1,06	0,75 a)	0,36
West-Duitsland.....	0,31	0,83	0,09
Italië.....	0,47	3,61	0,21
Engeland.....	0,79	0,45	0,21

a) België geeft geen onderscheid tussen industrie en dienstverlening.

Uit deze cijfers blijkt duidelijk dat Engeland alleen wat de landbouw betreft de E.E.G. evenaart, waarschijnlijk omdat die landbouwproductie, evenals in Nederland en België, in de eerste plaats op veredeling gericht is. De voor die veredeling noodzakelijke goedkope grondstof graan, dat evenals soortgelijke grondstoffen mede dient om de kosten van levensonderhoud voor de bevolking betrekkelijk laag te houden waardoor de niet adequate concurrentiepositie, o.a. ten opzichte van de E.E.G.-landen, niet in die mate tot uiting komt in de kosten van levensonderhoud als anders het geval zou zijn, kan dankzij Englands vrijhandelspositie worden ingevoerd zonder dat daarop de

¹⁾ Zie: „Een agrarische autarkie voor de Euromarkt” door Dr. J. A. Wartna in „E.-S.B.” van 10 februari 1965.

80 pCt. heffing komt, die een lidmaatschap van de Gemeenschap voor dat land zou betekenen.

Neemt men dit in aanmerking, dan is het begrijpelijk dat premier Wilson niet alleen uit politieke, maar vooral ook uit economische overwegingen voorstander is van het langzaam met de E.E.G. parallel komen, hetgeen hij waarschijnlijk onder dekking van het E.F.T.A.-schild denkt te kunnen verwezenlijken. Een man als premier Wilson zal zeer wel beseffen, dat op de lange duur — en hij denkt wat dat betreft evenzeer in termen van industriële planning als de Fransen met hun „économie concertée” — voor de Engelse industrie de aansluiting bij een grote markt als de continentale aanzienlijk kan bijdragen tot het afzetdebiet.

Uit die overwegingen geven leidende figuren van de moderne Britse industrie blijk van hun ongerustheid t.a.v. Englands isolement. Onlangs kwam dat duidelijk tot uiting op een jaarvergadering in de chemische industrie. Uiteraard dient men het percentage van 0,45 voor de Engelse industrie als een gemiddelde te zien. Als dat cijfer juist is, blijkt eruit, dat qua aanwending van industriële techniek en methode de spreiding in Engeland groter is dan op het vasteland. Het achtergebleven deel van de industrie wil premier Wilson nu door een planning op lange termijn op niveau brengen. Als stimulans schijnt een directe aansluiting bij de E.E.G. een tē fors middel; de weg van aansluiting door middel van de E.F.T.A. biedt betere perspectieven.

De onderhandelingspositie van de E.F.T.A.-groep.

Dat de E.F.T.A. wat die aansluiting betreft vrij sterk staat zou men kunnen afleiden uit hetgeen de secretaris-generaal van deze organisatie, de heer Figgures, 4 juli jl.

in het parlementair orgaan der Westeuropese Unie te dien aanzien opmerkte: het overschot van \$ 2 - 6 mrd., dat de E.E.G. uit haar handel met de E.F.T.A. betreft, en dat voldoende is om het tekort dat de E.E.G. heeft ten gevolge van haar handel met de Verenigde Staten te dekken, kan de E.F.T.A. ook op andere wijze besteden, nl. door te zorgen dat dit bedrag, dat grotendeels gereed industrieel produkt betreft (veronderstelling van ons), in de E.F.T.A.-landen zelf wordt afgenomen.

Het achterblijven van de E.F.T.A.-exporten naar de E.E.G. valt voorlopig mee. In 1964 bedroeg de stijging 6,4 pCt. tegen gemiddeld 15 pCt. in de jaren daaraan voorafgaand. Volgens de heer Figgures zou dit verschil tijdelijk kunnen zijn. In de „Economic Survey of Europe”, het verslag van de Europese Commissie van de Verenigde Naties, over 1963 werd in de paragraaf: „The outlook for exports in 1964” — blz. 56 — opgemerkt, dat over 1964 een langzamer toename van de importen in een aantal Westeuropese landen — met name in Frankrijk en Italië — te verwachten was, terwijl de importen van Groot-Brittannië zouden toenemen. Van de toename van de E.F.T.A.-export over 1963 kon 15 pCt. worden toegeschreven aan de stijging van de importen door Italië. Alleen indien de onderlinge im- en exporten voor de landen van de E.E.G. een procentueel evenredige vermindering te zien geven met die van de E.F.T.A.-exporten naar de E.E.G., mag men aannemen dat het hier zo niet om een tijdelijke dan wel om een meer conjunctureel dan structureel te verklaren exportvermindering gaat. De cijfers voor 1964 over de onderlinge E.E.G.-im- en exporten zouden wat dit betreft een aanwijzing geven.

Rotterdam.

Drs. J. VAN DER LEEDEN.

Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Verkort verslag over het jaar 1964

I. Curatorium.

Het College van Curatoren, onder voorzitterschap van Jhr. Mr. J. H. Loudon, was het gehele jaar voltallig. Aan het einde van het verslagjaar traden de heren J. Kraayenhof en Dr. W. T. Kroese statutair af; zij werden per 1 januari 1965 opgevolgd door de heren Mr. J. Meynen te Velp en Drs. G. C. de Vooijs te Rotterdam.

II. Directorium.

De Directie werd gevormd door: Prof. Dr. L. H. Klaassen, Prof. Drs. H. W. Lambers en Prof. Dr. J. Tinbergen.

III. De personeelsbezetting.

In het verslagjaar verlieten zes wetenschappelijke medewerkers het Instituut, terwijl er vier in dienst traden. Op 31 december 1964 telde het Instituut naast directeuren 41 medewerkers.

Ook dit jaar vertoefde een aantal buitenlandse economen voor kortere of langere tijd bij het Instituut voor het verrichten van economisch onderzoek; het waren er dertien, afkomstig uit tien landen: India, Japan, Nigeria, Pakistan, Polen, Turkije, Verenigde Staten, Joegoslavië, Zuid-Afrika en Zwitserland.

Als adviseurs van het Instituut traden ook in dit verslagjaar op de heer H. Molendijk (voor bestuursvraagstukken) en de heer Drs. J. Muilwijk (als mathematisch adviseur).

IV. Werkzaamheden.

1. Algemeen.

Het Instituut bleef belast met de dagelijkse leiding van het Centrum voor Onderzoekingswerk van de Nederlandse Economische Hogeschool, terwijl het tevens de benodigde technische en administratieve diensten aan het Centrum verleende.

2. Economisch-Statistische Berichten.

Het weekblad verscheen als gebruikelijk 51 maal; de jaargang telde, exclusief het register, 1.196 bladzijden. De kopijpositie was het gehele jaar ruim.

In mei werd aan Drs. G. J. Aeyelts Averink, wetenschappelijk medewerker van de Nederlandse Economische Hogeschool, een opdracht verstrekt tot het instellen van een onderzoek naar het bereik van „E.-S.B.”, naar de leesgewoonten en naar de mening van de lezers over de inhoud van het blad. De hoofdinhoud van het uit dit onderzoek voortgekomen lezerskringrapport werd in een drietal artikelen in „E.-S.B.” weergegeven.

3. Opgavten en eigen studies.

De activiteiten van het Instituut resulteerden dit verslagjaar in 93 rapporten, nota's enz. Uit de hieronder volgende samenvatting blijkt op welke gebieden de onderzoekingen betrekking hadden.

In toenemende mate wordt op het Instituut een beroep gedaan voor onderzoekingen met betrekking tot bepaalde projecten in het buitenland en wel met name in de ontwikkelingslanden; voor veel buitenlandse reizen werd een beroep op de medewerkers gedaan.

Gereed kwam het in opdracht van de Euphrates Project Authority (Damascus, Syrië) ondernomen omvangrijke onderzoek naar de economische evaluatie van de in de Euphraat geprojecteerde stuwdam en de daarmee verbonden investeringen voor irrigatiewerken en infrastructuur, onder de titel „An agro-economic and a socio-economic evaluation of the Euphrates Project”. Het onderzoek werd uitgevoerd in samenwerking met de Stichting Nederlands Adviesbureau voor ingenieurswerken in het buitenland (Nedeco).

Op verzoek van de Nigeriaanse regering werd gerapporteerd over de ontwikkelingsplannen van de 18 met de E.E.G. geassocieerde Afrikaanse landen en de invloed daarvan op de industrie en de export van deze landen.

Een in opdracht van het Bureau voor Internationale Technische Hulp te 's-Gravenhage ondernomen onderzoek naar de rentabiliteit van het gemeentelijk slachthuis te Quito (Ecuador), indien dit zou worden gemoderniseerd, werd afgesloten.

Het contact met het Turkse Instituut voor Mineralogie te Ankara leidde, met medewerking van het Bureau voor Internationale Technische Hulp te 's-Gravenhage, aan het einde van het jaar tot een opdracht, inhoudende een algemeen onderzoek naar de plaats van de Turkse mineralen in de nationale ontwikkeling en planning, speciaal wat betreft de importantie van deze mineralen voor het nationaal inkomen, de betalingsbalans en de industriële ontwikkeling; bovendien zal genoemd Instituut worden bijgestaan bij de organisatie van een eigen economische en statistische afdeling.

De studies in opdracht van het Bestuur van het Eilandgebied Curaçao werden voortgezet; twee medewerkers bleven ook dit jaar in Willemstad gestationeerd ter vervulling van een algemene adviesfunctie voor het Eilandbestuur.

Een drietal verkeersstudies voor het buitenland was dit jaar onderhanden.

In opdracht van de E.E.G. (Brussel) werd in samenwerking met het Fonds d'Aide et de Coopération een rapport samengesteld over de mogelijkheden van een verlenging van de Trans-Kameroen-spoorweg naar de republiek Tchaad en van een aftakking in de richting Bangui (République Centrafricaine).

In opdracht van de International Bank for Reconstruction and Development te Washington en in samenwerking met Nedeco werd een onderzoek ingesteld naar het in Zambia (het vroegere Noord-Rhodesia) bestaande verkeerssysteem (spoorwegen, wegen, luchtvervoer); het rapport bevat o.m. een investeringsplan voor de eerstkomende vijf jaar.

Op verzoek van de Finse regering maakt Prof. Klaassen deel uit van een team, dat tot taak heeft een lange-termijn investeringsprogramma op te stellen voor de infrastructuur van Finland; de werkzaamheden hiervoor worden in 1965 grotendeels voortgezet.

Naast reeds eerder genoemde opdrachten werden voor Europese lichamen nog de volgende onderzoeken uitgevoerd.

Voor de Hoge Autoriteit van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (Luxemburg) werden monografieën vervaardigd met betrekking tot prognoses van het energieverbruik van een tweetal industriële bedrijfstakken in Nederland voor de jaren 1970 en 1975.

Eveneens voor genoemde Autoriteit werd een onderzoek, dat aan het einde van het verslagjaar nog niet was beëindigd, ingesteld naar de vooruitzichten van de uitvoer van stalen kapitaalgoederen door de landen van de Gemeenschap naar het Verenigd Koninkrijk, India, China en een aantal landen in het Midden- en Verre Oosten.

De in opdracht van Euratom (Brussel) uitgevoerde studie over de toekomstige optimale spreiding van conventionele en nucleaire centrales in de landen van de Gemeenschap was aan het einde van het verslagjaar vrijwel gereed.

Een rapport met betrekking tot een anoniem onderzoek naar de oorzaken, vormen en resultaten van een aantal in de laatste jaren plaatsgehad hebbende concentraties in enige bedrijfstakken van het Nederlandse bedrijfsleven werd aan het einde van het verslagjaar aan de opdrachtgever, de E.E.G. te Brussel, aangeboden.

In de sector van het regionale onderzoek werden rapporten en adviezen uitgebracht aan de gemeenten Amersfoort, Amstelveen, Bergen (N.H.), Borgharen (L), Emmen, Haren (Gr), Heemskerk, Hoogkerk (Gr), Itteren (L), Leeuwarden, Mook en Middelaar, Noorddijk (Gr), Noordwijk en Zeist. Met name in die gemeenten, waar medewerkers van het Instituut woonachtig zijn, ontwikkelt zich mede een algemene adviesfunctie voor gemeentebestuur en gemeentelijke diensten naast de opdrachten, welke op het onderzoek van bepaalde projecten zijn gericht.

De scala van onderzoeken in de gemeenten omvatte in het verslagjaar o.m. gemeentelijke structuur- en uitbreidingsplannen, de behoefte aan industrieterreinen en aan bedrijfsruimten in geprojecteerde winkelcentra en bevolkingsprognoses. Rapporten verschenen over het gemeentelijke hotel- en bioscoopwezen, parkeerproblemen, voorzieningen met betrekking tot de verzorging van ouden van dagen en chronische zieken. In de onderwijssector werd gerapporteerd over de behoefte aan lager, voortgezet en middelbaar onderwijs, alsmede over het handels- en technisch onderwijs. Enige gemeenten werden geadviseerd in verband met bestaande plannen tot gehele of gedeeltelijke annexatie.

Voor de provinciale besturen van Utrecht en Zuidholland werd een onderzoek ingesteld naar de rentabiliteit van een mogelijke kanaalverbinding tussen de Oude Rijn en het Amsterdam-Rijnkanaal. In opdracht van de O.E.C.D. (Parijs) kwam de tekst gereed van een boek,

getiteld „Programmes for area and economic and social redevelopment”.

Een onderzoek wordt ingesteld naar het arbeidspotentieel en de kapitaaluitrusting van de Nederlandse gemeentehuishoudingen, met het doel een beter inzicht te verkrijgen in de door de groei van de gemeenten vereiste kwaliteitsstijging van de staf gemeentepersoneel en de uitbreiding en kwaliteitsverbeteringen van de kapitaaluitrusting.

Een aantal onderzoeken van uiteenlopende aard wordt voorts hieronder kort samengevat.

Het onderzoek naar de *macro-economische* ontwikkeling van een 14-tal Europese landen werd voltooid wat betreft de periode 1960-1970. In de *bedrijfseconomische* sector vallen o.m. te noemen: vestigingsplaats- en arbeidsmarktonderzoeken, alsmede marktanalyses voor verschillende bedrijven en uiteenlopende producten; een onderzoek naar de omvang en structuur van de distributiekosten van de binnenlandse afzet van bepaalde duurzame gebruiksgoederen, alsmede de relatie tussen de omvang van de kosten enerzijds en de keuze van het distributiekanaal anderzijds enz.

Door enige bedrijven, die van de zijde van de Nederlandse overheid dan wel door de E.E.G. geattendeerd waren op een mogelijk in strijd zijn met bepaalde voorschriften, werd aan het Instituut terzake om advies gevraagd. Ten slotte zij vermeld, dat de studie over de kwantificering van de centrumfunctie van de gemeentelijke overheid te Rotterdam gered kwam.

Binnen de afdeling *Balanced International Growth* werd vooral veel aandacht gewijd aan de voortzetting van het onderzoek over de planning van het onderwijs in ontwikkelingslanden. Dit onderzoek, waarover in het vorige jaarverslag reeds werd gerapporteerd, en dat gefinancierd wordt door de Rockefeller Foundation, omvat de uitwerking van een reeks van modellen van uiteenlopende graad van *gecompliceerdheid* voor onderwijsplanning en een statistisch onderzoek ter bepaling van kengetallen die van belang zijn voor onderwijsplanning. Dit onderzoek zal in 1965 worden afgesloten.

Voor de O.E.S.O.-„Studiegroep over de economie van het onderwijs” werd een rapport samengesteld, waarin schattingen worden gemaakt over de financiële gevolgen van de gewenste uitbreiding van het onderwijs in ontwikkelingslanden.

In het kader van het onderzoek over de optimale ruimtelijke spreiding van de produktie verscheen een verslag over de resultaten van een eerste empirische toetsing van een eenvoudige hypothese over deze optimale spreiding.

In het kader van een Amerikaans onderzoek, dat onder leiding van Prof. E. Benoit van de Columbia University staat, werd een aanvang gemaakt met een studie die beoogt de aanwezigheid van tendenties tot convergentie van de westerse en communistische economische stelsels vast te stellen en te analyseren.

Adviezen over planning werden dit jaar gegeven aan de planbureaus van de regeringen van Mexico, Suriname, Syrië en Turkije.

DIRECTEUREN N.E.I.

INGEZONDEN STUK

EUROPESE BOUTADE

Als Van Dale gelijk heeft, en een boutade „een min of meer geestige uiting van mishagen, een geestige uitval

tegen iets” is, wordt het wat moeilijk om bij de Europese boutade in „E.-S.B.” van 2 juni een ernstig bedoelde kanttekening te maken. Natuurlijk, de parlementaire democratie is een zaak waarom men, als het zo uitkomt, best mag glimlachen. Maar wel dient men te bedenken dat deze parlementaire democratie zeer bewust is ingebouwd in de na-oorlogse Europese samenwerking, en dat men dit niet heeft gedaan alleen omdat men het zo'n mooi woord vond. Deze zaak was en is er een van principe. Wie nu in de Europese Gemeenschap Raad en Parlement rechtstreeks tegenover elkaar wil stellen, begeeft zich op het hellende vlak: hij ondergraaft het principe door het Parlement een vuist te laten maken tegen een onkwetsbare partner. Het scharnier in de Europese Gemeenschap is de Commissie. Door het institutionele bestel om haar te laten draaien, vergroot men de kansen der parlementaire democratie meer dan door de veronderstelde intergouvernementele opzet te versterken!

's-Gravenhage.

R. P. SIMONS COHEN.

NASCHRIFT

In de gesuggereerde opzet fungeert de Europese Commissie inderdaad als scharnier tussen Raad en Parlement. De Commissie verdedigt haar ontwerp-voorstel eerst in het Parlement en krijgt een indruk van de daar levende wensen. Hiërmeë rekening houdend brengt zij haar voorstel in de Raad, tegenover welke zij een sterke positie inneemt, deels doordat de Raad niet zonder eenstemmigheid autonoom van de voorstellen af kan wijken, deels wegens zijn afhankelijkheid van de Commissie bij de uiteindelijke verdediging van het Raadsbesluit in het Parlement.

Van de macht die de Raad zou verkrijgen met het recht zijn veto uit te spreken over de Parlementaire amendementen moet men zich ook geen overdreven voorstelling maken: de Raad zal ook niet graag een eenmaal genomen besluit te niet doen. Bedoeld is slechts te bereiken dat, waar de Raad bij zijn besluitvorming rekening zal moeten houden met de in het Parlement levende wensen, het Parlement zich ook niet tegen een belangrijke meerderheid in de Raad zal keren. Trouwens, ook bij een senaatspositie heeft de Raad het vetorecht, terwijl voor het overige zijn invloed dan veel geringer is. Maar is dit laatste wel een voordeel? Zou de invloed van de Raad niet op allerlei punten — soms van ondergeschikt belang — gunstig kunnen zijn? Zou ook de medewerking van de regeringen der lid-staten niet gekocht mogen worden met wat meer invloed van de Raad? Het vermogen om zijn wil — althans in belangrijke mate — door te zetten zou echter alleen bij het Parlement mogen berusten. Dit wordt in de gesuggereerde opzet ook beoogd.

De voorstelling als zou de democratie in de West-europese samenwerking zijn ingebouwd, berust op schijn. In werkelijkheid is er van de democratie in het Europa van de Zes niets terechtgekomen, en fungeert de Vergadering nog steeds als franje aan de Europese verdragen. En zolang zovele Europese parlementariërs nog lippen dienst blijven verlenen aan de democratische gedachte en de geestkracht niet opbrengen werkelijk een vuist te maken tegen de schijnbaar onkwetsbare tegenstander, de Raad, zal dit „Parlement” blijk geven onrijp te zijn voor een goed functionerende democratie en, hoezeer dit ook te betreuren zou zijn, eigenlijk terecht buiten spel blijven staan.

's-Gravenhage.

D. VAN DER WERF.

E.-S.B. 23-6-1965

BOEKBESPREKING

Drs. G. J. Aeyelts Averink en Drs. P. E. V. de Bruin: **Reclame-Research**. Uitgave van het Nederlands Instituut voor Efficiency, 's-Gravenhage 1965, 144 blz., f. 6.

Dit kleine boekje (pocketboek-formaat) heeft vele verdiensten, geringe zwakheden.

De grootste verdienste is dat het er *is* en in klare taal en kort bestek theorie en (veel) praktijk van Nederlands reclame-onderzoek anno 1964 behandelt.

Een belangrijke verdienste is dat bijna de helft gewijd is aan een dozijn praktijkvoorbeelden van eigen bodem. Welhaast vanzelfsprekend zijn deze „case histories” ongelijk van betekenis en kwaliteit, maar juist daarom illustratief.

Uiterst verdienstelijk is de bijna geslaagde poging om doel, aard en uitwerkingen van reclame-research systematisch te behandelen en er een sluitende theoretische visie op te geven. Juist omdat deze poging zo dicht bij volledig slagen is gekomen, vraagt het eerste deel a.h.w. om enkele kanttekeningen.

„De Plaats van de Reclame in het Commerciële Beleid” wordt (in het eerste hoofdstuk) voortreffelijk afgebakend, al dient men zich af te vragen of reclame immer (lange) „tijd behoeft om geheel uit te werken”, zoals wel wat heel beslist en in het algemeen gesteld wordt. (Er zijn voorbeelden van bliksemsnelle werking bekend, al komt dat bij merkartikelen weinig voor).

In de volgende hoofdstukken begint de systematiek wat te verwateren. Een sluitende indeling der onderzoekstechnieken kòn eenvoudig niet gelukken, omdat teveel onderzoekvormen voor meerdere doeleinden toepasbaar zijn. Een scherpere scheiding tussen nabootsing der realiteit (zoals de simulatie in pre-testing) en het onderzoek van de realiteit van het reclamegebeuren zelve zou hier verhelderend kunnen werken.

Dat onderzoek over bekendheid (van merkartikelen) uitsluitend als *reclame-onderzoek* wordt behandeld en bovendien bij het onderzoek naar de attentiewaarde is ingedeeld, komt als een verrassing.

„Image”-onderzoek krijgt 18 regels aan het einde van het hoofdstuk over attitude-onderzoek. Dat is weliswaar het juiste hoofdstuk, maar de behandeling zou gebaat zijn geweest bij het inzicht dat image een vorm van attitude is

EUROPEES CONCERN
met dochterondernemingen in meerdere landen

zoekt een

bedrijfseconoom

Gezocht wordt een jonge econoom (drs), die de eerstkomende jaren als assistent van de econoom van het nederlandse productiebedrijf, de kans zal krijgen zich een grondige kennis eigen te maken van de bedrijfs-economische besturing van deze onderneming.

Na bewezen bekwaamheid staat een interessant perspectief open naar verantwoordelijke en goed gehonoreerde posities in een van de (Frans- of Duits-talige) Europese productiebedrijven.

Slechts economen met een uitgesproken bedrijfs-economische en financieel-administratieve interesse, gelieven hiernaar te reflecteren.

Geïnteresseerden kunnen zich voor nadere informatie, respect. sollicitatie richten tot Drs. R. R. M. Lyppens van het

GEMEENSCHAPPELIJK INSTITUUT VOOR TOEGEPASTE PSYCHOLOGIE,
WILHELMINAPARK 25 - TILBURG.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

(vgl. Irving Crespi: „Attitude Research”, American Marketing Association, 1965). Daardoor zou de behandeling van technieken als vrije interviews, projectiemethoden e.d. ook gewonnen hebben.

Enkele slakken, die om een snuifje zout vragen, zijn het aanstippen van factor-analyse (bij attitude-onderzoek), regressie-analyse (bij actie-onderzoek) en operations-research in de slotbeschouwing. Deze bewerkingstechnieken van uit steekproefonderzoek of andere statistische bronnen beschikbaar gekomen cijfermateriaal zijn op heel wat meer dingen toe te passen dan in dit boekje aangegeven. De onder attitude-onderzoek geciteerde factor-analyse van het Duitse Gallup-instituut heeft trouwens betrekking op IMPACT-

uitkomsten, die de auteurs zelf weer bij attentie-onderzoek hebben ingedeeld.

Zulke escargots neemt men in dit menu echter graag op de koop (ad f. 6) toe, al was het alleen maar om het verdienstelijke hoofdstuk „Onderzoek naar de actie”. Daarmee is dit werkje duidelijk vooruit op Colley's „Defining advertising goals”. Drie van de twaalf „case histories” (VII, VIII en XII) illustreren actie-onderzoekmogelijkheden.

Resumerend: prettig opgediend, goed van smaak, vol waardevolle „food for thought” en actie. Zoals van een boekje over reclame mag worden verwacht.

Amsterdam.

J. STAPEL.

Verenigde Bedrijven Nederhorst (Nederhorst United) N.V.

gevestigd te Gouda.

Uitgifte

van

nom. f. 1.500.000,- gewone aandelen

in stukken groot nom. f. 100.- of in verzamelbewijzen van nom. f. 1000.- aan toonder
gerechtigd tot de helft van het dividend over het boekjaar 1965 en ten volle gerechtigd tot
het dividend over volgende boekjaren

tot de koers van 280 pCt.

uitsluitend voor houders van claims, waarbij nom. f. 500.- bestaande gewone aandelen recht geven
tot inschrijving op nom. f. 300.- nieuwe aandelen.

Ondergetekenden berichten, dat zij op

dinsdag, 29 juni 1965

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur.

de inschrijving openstellen op bovenstaande uitgifte bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Gouda, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 17 juni 1965.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de statuten en van het jaarverslag over het boekjaar 1964 zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 17 juni 1965.

**AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.
ALGEMENE BANK NEDERLAND N.V.**

Voor
reclame

kan men
te veel
en ook
te weinig
uitgeven

De meeste mislukkingen
zijn vaak het
gevolg van het laatste

U reageert op
annonces in „E.-S.B.”

?

Wilt U dit dan steeds duidelijk
tot uitdrukking brengen?

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Omstreeks midden juni had zich een gemakkelijke stemming van de geldmarkt meester gemaakt. Met ingang van 15 juni — het begin van de verplichte deposito-periode van juni/juli — bevond het tegoed der banken zich boven het niveau dat de banken bij de Centrale Bank moeten aanhouden, een bedrag dat vergeleken met de voorgaande periode was verhoogd. Dezelfde dag vond de uitkering door het Rijk aan de gemeenten plaats ten bedrage van ca. f. 200 mln. De daggeldrente was reeds enige dagen eerder tot 2 pCt. verlaagd.

Er is echter inmiddels een lichte keer gekomen. In de afgelopen week liep de callgeldrente tot 2½ pCt. op. Waarschijnlijk is, in verband met de komende vakanties, de bankbiljettencirculatie reeds aan het uitzetten, terwijl het verder mogelijk is dat de banken, die thans scherp financierden elke mogelijkheid om de rente-opbrengst te verhogen aangrijpen.

Kapitaalmarkt.

De grote activiteit op de emissiemarkt blijft aanhouden. In juni zijn tot nu toe 5 aandelenemissies, 4 uitgaven van converteerbare obligaties en een obligatielening aan de markt gekomen. Uit het stijgende bedrag dat tot nu toe in 1965 op de emissiemarkt wordt gevraagd kan men niet zonder meer afleiden dat het totale beroep van het bedrijfsleven op kapitaalmarkt middelen is toegenomen, al is dit wel zeer waarschijnlijk. In ons financieel bestel is de onderhandse markt veel belangrijker dan de publieke markt. In 1963 richtte van het totale beroep van de particuliere sector ten bedrage van f. 3.010 mln. zich f. 2.770 mln. op de onderhandse markt (incl. hypotheekmarkt) en in 1964 waren de cijfers f. 3.860 mln. en f. 3.120 mln.

Het zou kunnen zijn, dat zich in 1965 een verschuiving voltrekt van de onderhandse naar de publieke markt. Er zijn de laatste tijd diverse berichten, dat institutionele beleggers op grote schaal hebben voorbelegd. Dit zal in de onderhandse markt zijn geschied. Nieuwe gegadigden, die zich niet van tevoren hebben gedekt, zouden daardoor gedwongen kunnen zijn naar de publieke markt uit te wijken.

Inmiddels mag men niet ontevreden zijn over de omvang van de besparingen. In mei 1965 werd bij de spaarbanken, aangesloten bij de Nederlandse Spaarbankbond, f. 68 mln. meer ingelegd dan terugbetaald. Dit is f. 10 mln. meer dan in de overeenkomstige maand van 1964 en ook meer dan in april van dit jaar. Bij de gezamenlijke boerenleenbanken heeft het spaarverschil in mei f. 61 mln. bedragen, hetgeen ook hoger is dan in de vergelijkbare maand van 1964. De stroom, die zich naar levensverzekeringsmaatschappijen, pensioenen- en sociale fondsen richt, zwelt eveneens.

**Adverteren in „E.-S.B.”
getuigt van
feeling voor marketing**

Inoexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1964	H. & L. 1965	11 juni 1965	18 juni 1965
Algemeen	405	410 — 365	367	365
Intern. concerns	568	583 — 518	521	519
Industrie	355	371 — 325	329	325
Scheepvaart	146	155 — 136	139	138
Banken en verzekering	236	243 — 198	205	198
Handel enz.	170	180 — 164	166	164

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).			
Kon. Petroleum	f. 158,20	f. 137,40	f. 137,40
Philips G.B.	f. 145	f. 127	f. 124,70
Unilever	f. 141,80	f. 136,40	f. 135,40
A.K.U.	454½	445	453
Expl. Mij. Scheveningen	220	217	207
Hoogovens, n.r.c.	541	501	496
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	911½	881	866
Amsterdam-Rotterdam Bank ..	f. 66,10	f. 60,70	f. 58,80
Nationale-Nederlanden, c.	784	625	600
Robeco	f. 224,40	f. 219	f. 219
New York.			
Dow Jones Industrials	874	882	879
Rentestand.			
Langl. staatsobl. b)	5,17	5,47	5,50
Aand.: internationaal b)	3,42		
lokale b)	3,26		
Disconto driemaands schatkist- papier	37/16	4	4

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

Bij het **Directoraat-Generaal voor de Arbeidsvoorziening** van het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid is plaats voor

enige jonge ACADEMICI

tot plm. 30 jaar bij voorkeur juristen, economen en sociologen, waarvoor de mogelijkheid bestaat om te worden opgeleid voor een

leidende functie bij dit Directoraat-Generaal

Het aanvangssalaris bedraagt f. 983,— per maand. Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Na een stage van plm. 1 jaar volgt bij gebleken geschiktheid aanstelling in vaste dienst, waarna een uitloop tot f. 1.380,— per maand mogelijk wordt. Door roulering gedurende ongeveer 5 jaren over de verschillende onderdelen van het Directoraat-Generaal wordt de opleiding voltooid, waarna benoeming in een leidende functie, waaraan ten minste de rang van referendaris (f. 1.227,— tot f. 1.639,—) is verbonden, zal volgen.

Genoemde bedragen zijn excl. huurcompensatie en 4% vakantietoelage. A.O.W.-premie voor Rijksrekening.

De gelegenheid tot solliciteren bestaat ook voor hen die reeds enige jaren werkzaam zijn. Een informatief gesprek kan desgewenst plaatshebben na afspraak (tel. no. (070) 18 32 20, toestel 3 05).

Schriftelijke sollicitaties richten aan Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage, onder no. 5-1451/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief).

Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep in te schakelen.

E.-S.B. biedt U een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

Adv.-afd. E.-S.B. — Postbus 42 — Schiedam

Burgemeester en Wethouders der gemeente Hoogezand-Sappemeer roepen sollicitanten op voor de betrekking van

GEMEENTE - SECRETARIS

Hoogezand-Sappemeer (27000 inwoners) is een snel groeiende industrie-tuinbouwgemeente in de onmiddellijke nabijheid van de stad Groningen.

Een ruime praktische ervaring in de gemeente-administratie is vereist terwijl het bezit van het diploma gemeente-administratie is vereist terwijl het bezit van het diploma gemeente-administratie II en/of de hoedanigheid van meester in de rechten of gelijkwaardige academische opleiding tot aanbeveling zal strekken.

Sollicitaties binnen 14 dagen na verschijning van dit blad aan de burgemeester te Hoogezand.

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraad zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam

N.V. Nederlandse Spoorwegen zoekt

jonge academici

ongeacht van welke studierichting doch met commerciële belangstelling,

ter vervulling van enkele vacatures bij de Dienst van Economische Zaken.

Deze Dienst verzorgt de werving voor reizigers- en goederenvervoer in binnen- en buitenland en is in het algemeen belast met de zorg voor de ontwikkeling van het vervoer per spoor.

Na een opleidingsperiode, waarin kennis wordt gemaakt met het gehele bedrijfsgebeuren, volgt aanstelling bij de acquisitie, dan wel bij de tarief- of marktonderzoekafdelingen van deze Dienst.

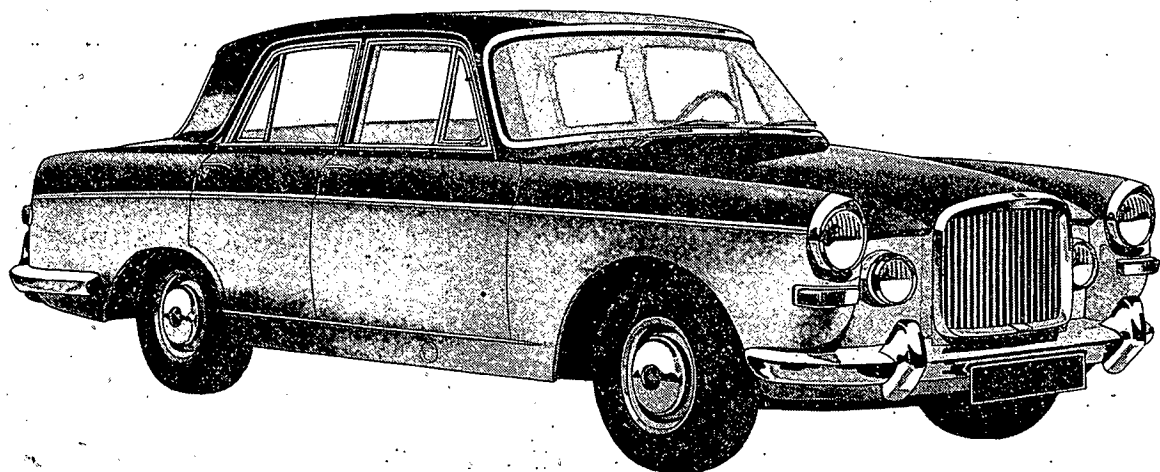
Sollicitatiebrieven worden gaarne ingewacht bij de Dienst van Personeelzaken, 2e afdeling B, Moreelsepark, Utrecht.

343

STOKVIS

De nieuwe
Vanden Plas
Princess *R*
heeft een
Rolls Royce
motor

VANDEN PLAS

PRINCESS *R*

Inhoud 3909 cc. 175 p.k. Acceleratie: 0-80 km/u - 9,3 sec.
f 29.500.— inclusief volautomatische versnellingsbak,
stuur- en rembekrachtiging.

Vraag nadere inlichtingen bij R.S. Stokvis & Zonen N.V.,
Afd. Automobielen, Heiman Dullaertplein 3, Rotterdam

51217 A

RAAD VOOR DE GEMEENTEFINANCIËN

Bij het Secretariaat van de Raad voor de Gemeentefinanciën wordt gevraagd een

JONG ECONOOM

met belangstelling voor statistische analyse en publieke financiën.

Aanstelling, in dienst van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, geschiedt op nader overeen te komen voorwaarden, afhankelijk van antecedënten en leeftijd.

Sollicitaties worden ingewacht vóór 25 juli a.s. bij de Directie der Vereniging, Paleisstraat 5, 's-Gravenhage.

ADVERTEER MEER

IN

E.S.-B.!

De Bibliotheek van de Economische Voorlichtingsdienst vraagt

een medewerker

voor de informatiedienst in de leeszaal.

Vereist: Middelbare opleiding, goede kennis der moderne talen. Praktische ervaring in informatiewerk. Grondige kennis van literatuurbronnen op economisch gebied (w.o. handelsadresboeken). Diploma van de Gemeenschappelijke Opleidingscommissie A + D of C.

Salaris: van f 665,— tot f 913,— per maand; te zijner tijd te bereiken max. f 1.054,— per maand, exclusief 5,3% huurcompensatie en 4% vakantietoelage. A.O.W.-premie voor rijksrekening.

Sollicitaties te richten aan de Centrale Personeelsafdeling van het Ministerie van Economische Zaken, 1e v. d. Boschstraat 15 te 's-Gravenhage.

LEVENSPOSITIE

Gevraagd wordt door een zich steeds uitbreidende fabriek, met ruim 400 personeelsleden, in het westen des land een

direkteur

Gezocht wordt een dynamische persoonlijkheid met

ondernemersmentaliteit

en

organisatorisch vermogen

De salariering is in overeenstemming met de belangrijkheid van de functie.

Eigenhandig geschreven sollicitatiebrieven worden gaarne ingewacht onder letter P. bij het Instituut voor Bedrijfspsychologie, Burg. Reigerstraat 72 te Utrecht, tel. (030) 1 08 59.

De naam van de sollicitant wordt alleen aan de opdrachtgever verstrekt, als deze ons daartoe gemachtigd heeft; voordien worden ook geen inlichtingen ingewonnen.

BUREAU VAN DE KIEFT N.V.

Organisatie en Efficiency Adviseurs

AMSTERDAM - BRUSSEL

In opdracht van het Bestuur van een in Den Haag gevestigde vereniging, die de gemeenschappelijke belangen behartigt van de aangesloten ondernemingen van een belangrijke bedrijfstak, zoeken wij - in strikt vertrouwelijke sfeer - contact met gegadigden voor de functie van

ALGEMEEN SECRETARIS

Het verenigingssecretariaat omvat een goed ingewerkte staf van circa 20 personen, waaronder enkele juristen en economen. De activiteiten richten zich op economisch, juridisch en deels technisch gebied, zowel in nationaal als - in niet mindere mate - internationaal verband. Contacten op hoog niveau worden onderhouden met nederlandse overheden en met internationale organisaties. Het public relations werk vraagt eveneens aandacht.

Voor de uitoefening van deze belangrijke, verantwoordelijke (en vanzelfsprekend goed gehonoreerde) positie gaan de gedachten uit naar een jurist met een uitgesproken economische belangstelling of een ec. drs. Een ruime ervaring op goed niveau in de hierboven aangeduide sfeer wordt als noodzakelijk geoordeeld. Aan de persoonlijkheid, de representativiteit en de background in het algemeen dienen eisen gesteld te worden, zomede aan de visie, de onderhandelingscapaciteiten en de kennis van de moderne talen (vooral Engels).

Belangstellenden gelieven zich, bij voorkeur schriftelijk, te wenden tot de heer S. van de Kieft, Leidsestraat 74, Amsterdam. Tel.: 020-65316/62953. Volledige discretie wordt gegarandeerd. Geen inlichtingen worden ingewonnen en geen contact met opdrachtgevers gelegd dan na overleg met de kandidaat.

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds E.-S.B. in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:
ADVERTENTIE-AFDELING E.-S.B., POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (0 10) 26 02 60

RIJKSPOSTSPAARBANK

Voor de afdeling Economische en Statistische Zaken worden gevraagd

EEN ECONOOM

tot wiens taak o.m. het zelfstandig verrichten van makro-economisch onderzoek op financieel-economisch terrein zal behoren;

EEN ECONOOM

tot wiens taak o.m. het zelfstandig verrichten van onderzoek op het gebied van inkomensvorming en -besteding zal behoren.

Voor deze functie wordt gedacht aan een medewerker, die een kwantitatief-economische vooropleiding heeft gevolgd dan wel in de praktijk kennis in deze richting heeft verworven.

Aanstelling zal afhankelijk van leeftijd en ervaring in een der referendarisrangen plaats vinden (salarisgrenzen van ong. f 14.000 tot f 22.000 gld).

Ook zij, die binnenkort hun doctoraalexamen denken af te leggen kunnen solliciteren.

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van levensloop, opleiding e.d. - vergezeld van een recente pasfoto - te richten aan de directie van de Rijkspostspaarbank, van Baerlestraat 27 te Amsterdam-Z.

Bij de Algemene Bank Nederland bestaat een opleiding voor

ACADEMICI

(economen en juristen)

die na een periode van praktische en theoretische vorming een verantwoordelijke plaats in de bank kunnen gaan bezetten.

DIE verantwoordelijke plaatsen kunnen liggen op gespecialiseerd terrein (juridische zaken, economische studiedienst, effectenbedrijf) maar ook kan de opleiding een begin vormen van een algemene carrière in de bank, beginnend bijvoorbeeld met een procuratiehouderschap op een middelgroot kantoor met de mogelijkheid daarna een eigen kantoor te beheren.

HET spreekt vanzelf dat intelligentie van belang is, maar in het bankbedrijf met zijn vele en veelzijdige menselijke contacten, zowel intern als extern, zijn karaktereigenschappen, gezond verstand en commerciële zin minstens even belangrijk.

DE fusie, waaruit de Algemene Bank Nederland is ontstaan heeft de mogelijkheden niet beperkt. Integendeel; weliswaar werden

hier en daar kantoren of afdelingen samengevoegd, maar door de uitbreiding van de zaken, door het toenemen van de buitenlandse contacten en de noodzaak in de komende jaren vele te pensioneren functionarissen te vervangen wordt dit ruimschoots gecompenseerd.

WANNEER u meent dat u in dit veelzijdig bedrijf zou passen, of ook wanneer u met het oog op uw toekomstplannen eens een nader gesprek over de mogelijkheden zou willen hebben, stelt u zich dan in verbinding met Mr. A. H. J. Nord, afdeling Personeelzaken van de Algemene Bank Nederland, Vijzelstraat 20 te Amsterdam. Telefoon 213344, toestel 546.

Algemene Bank Nederland

(Nederlandsche Handel-Maatschappij — De Twentsche Bank)

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTEN

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Schadeverzekering-Maatschappij N.V.

LEEÛWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM - ARNHEM

Bij het Ministerie van Economische Zaken is een mogelijkheid tot plaatsing van jonge

DOCTORANDI IN DE ECONOMIE

en

MEESTER IN DE RECHTEN

De werkzaamheden liggen onder meer op het gebied van: energievoorziening, prijs- en kartelbeleid, midden- en kleinbedrijf, toerisme, economisch onderzoek, wetgeving.

Salaris: van f. 985,— tot f. 1.725,— per maand (incl. huurcompensatie)
A.O.W.-premie voor Rijksrekening.

Degenen, die binnenkort afstuderen of uit militaire dienst komen, kunnen eveneens solliciteren.

Brieven richten aan het Hoofd van de Centrale Personeelsafdeling, 1e v. d. Boschstraat 15, te 's-Gravenhage.

Telefonisch (070 - 81 40 11, toestel 27 26) kan een afspraak gemaakt worden voor een oriënterend gesprek.

CENTRALE BANK VAN SURINAME

Bij de Centrale Bank van Suriname bestaat de mogelijkheid tot plaatsing van

twee economen

De voorkeur wordt gegeven aan gegadigden die

- 1) een opleiding of enige ervaring hebben gehad in de monetaire problematiek;
- 2) enige ervaring hebben in statistisch en economisch onderzoek en in het samenstellen van verslagen, of
- 3) ervaring hebben opgedaan bij een bank.

De salariering zal in overeenstemming zijn met het belang van de functie en met de antecedenten van de gegadigde. Met de hand geschreven sollicitatiebrieven, waarin omstandig mededeling moet worden gedaan van de antecedenten van gegadigde, vergezeld van een recente pasfoto, moeten ten spoedigste gericht worden aan de Centrale Bank van Suriname, Postbus 1801, Paramaribo, Suriname.